

Etnisk Konsulentteam,
Center for Forebyggelse og Rådgivning

SOCIAL KONTROL

I ETNISKE MINORITETSFAMILIER

HVORFOR SOCIAL KONTROL?	4
Indledning.....	4
Formål og metode.....	5
Tag signalerne alvorligt	7
Hvad er social kontrol?	8
Pigen, der ville væk.....	9
Når man tænker "vi"	10
Det ligger i luften	12
Ære og skam.....	12
Pigen, der blev udstødt.....	13
Vanæren.....	14
Bekymring for den unge eller for æren	15
Hvorfor ære?.....	16
Angst og usikkerhed giver mere kontrol	17
Omstillingsparathed	18
HVEM UDØVER SOCIAL KONTROL?	19
Familierne	20
Hjemlandet og netværkets betydning.....	21
"Det etniske miljø" som kontroludøver	21
Familier fyldt med mistillid og urealistiske forventninger	22
Svært at indrømme at der er problemer i familien	23
Autoritær opdragelse	24
Forældrene kan ikke bruges som guide	25
Hvorfor er det svært for forældrene at se deres børn?.....	25
HVORDAN KOMMER DEN SOCIALE KONTROL TIL UDTRYK?	27
Overvågning og begrænsninger	28
Forholdet til drengene.....	28
Religiøs social kontrol	29
Fysisk vold	30
Psykisk vold.....	32
Trusler	32
Nedværdigende sprogbrug og gestik.....	33
Skyld som pressionsmiddel	33
Sladder	34

Også drengene udsættes for social kontrol	35
Social kontrol kan føre til psykiske problemer.....	36
Det svære dobbeltliv	37
Dem, der går linen ud	38

HVORDAN SPOTTER MAN DEN SOCIALE KONTROL, OG HVORDAN SKAL MAN IMØDEKOMME DEN SOM PROFESSIONEL? .....

Skab trygge rum.....	41
At hjælpe de unge og deres familier til at håndtere konflikterne	42
Sag og relation.....	42
Konflikttrappen	43
Konflikters dimensioner	45
Forhandling vs. dialog.....	45
Faciliter empowerment processer	46
Brug dine interkulturelle kompetencer.....	48
Kulturagrammet– et redskab til at forstå konflikter	49
Alt det du skal være opmærksom på	53
Realitetstest de unges version af historien	53
Hjælp de unge til at forhandle sig til mere rum.....	54
Hjælp de unge til at navigere i deres virkelighed.....	54
Når du skal i dialog med forældrene	55
Institutionernes rolle.....	55
Den gode kontakt til forældrene	56
Konfliktmægling.....	57
Så... når du skal arbejde med etniske minoritetsfamilier i konflikt, er det vigtigt:.....	58

Rapporten er udarbejdet af

Cand.mag. Christina Elle og cand.scient.pol. Kristine Larsen
 Etnisk Konsulentteam
 Center for Forebyggelse og Rådgivning
 Socialforvaltningen
 Københavns Kommune

Hvorfor Social kontrol?

Indledning

Når 14-årige Saras far og storebror hele tiden tjekker hendes telefon for sms'er og hendes e-mails og spørger til hendes færden for at sikre sig, at hun ikke er sammen med drenge. Når 16-årige Fatma får tæsk af sin bror og konstant bliver truet med, at hun vil blive slået ihjel, fordi hun er blevet set sammen med en dreng. Når 17-årige Souad får at vide af hendes far, at hun bliver sendt hjem til Tyrkiet, hvis hun ikke holder op med at ryge og opføre sig "dansk". Eller når 18-årige Fadime bliver presset af familien til at forblive i et dårligt fungerende og måske voldeligt ægteskab. Så er det social kontrol. Karakteristisk for de unge, som udsættes for social kontrol, er, at de er frustrerede, modløse, triste, forvirrede, stressede, selvudslettende og opgivende.

I marts 2009 udgav Ligestillingsministeriet rapporten "At være muslimsk kvinde i Danmark". I rapporten interviewes etniske minoritetspiger og kvinder samt professionelle, der arbejder med denne gruppe for at belyse deres oplevelse af at være muslimsk kvinde i Danmark. Næsten alle, som interviewes i rapporten, uanset alder, klasse, etnisk baggrund og uddannelsesniveau har nævnt den sociale kontrol som et fænomen, der har stor indflydelse på deres dagligdag og de valg, de foretager.

Etnisk Konsulentteam består af to konsulenter og er forankret i Københavns Kommunes Socialforvaltning i Center for forebyggelse og rådgivning. Etnisk Konsulentteam er primært et tilbud til socialfagligt personale i Københavns Kommunes Socialforvaltning. Teamet tilbyder rådgivning og sagssparring i sager, som vedrører tvangsægteskaber, æresrelateret vold, generationskonflikter og social kontrol i etniske minoritets familier. Etnisk Konsulentteam bruges også som mæglere i konflikter mellem primært etniske minoritetsfamilier og deres børn.

I Etnisk Konsulentteam optræder social kontrol i næsten alle sager. Ofte står sagsbehandlere, lærere og pædagoger famlende over for, hvad skal de stille op med piger, der får tjekket deres sms'er, der skal gå lige hjem fra skole, selv om de er 17 år, som ikke må have kontakt med det modsatte køn uden for skolen, og som er bange for, at det, de spørger om i skolen, vil føre til indskrænkelse af deres bevægelsesfrihed fra hjemmet efterfølgende. Pga. flygtningeindvandregruppens sammensætning er det meget ofte familier med oprindelse i muslimske lande, vi ser udøve kontrollen, og det er især pigerne, det går ud over. Men hvorfor er det sådan? Det er det, denne rapport handler om: Hvad er social kontrol?

Hvorfor opstår social kontrol? Hvordan påvirker social kontrol de unge? Hvordan spotter man social kontrol? Hvad kan man som professionel gøre for at hjælpe unge, som udsættes for social kontrol? Hvordan kan man arbejde med familierne?

FORMÅL OG METODE

Formålet med denne rapport er at give professionelle et større indblik i begrebet social kontrol, så de bliver bedre rustet til arbejdet med de unge og deres familier. Rapporten er udarbejdet på baggrund af erfaringerne fra Etnisk Konsulentteam, indsamling af viden fra bøger og rapporter om etniske minoriteter, interviews med etniske minoritetsforældre samt en lang række fagfolk. Rapporten indeholder forskellige holdninger til og oplevelser af social kontrol og ligger sig således ikke fast på en bestemt slags forklaring på, hvorfor social kontrol udøves, men præsenterer i stedet flere forskellige tilgange til at forstå social kontrol.

Vi kan ikke sige noget generelt om etniske minoriteter og udøvelse af social kontrol. Vi og vores informanter har primært erfaringer med etniske minoritetspiger, som har brug for hjælp, fordi de mistrives i deres familie. Masser af etniske minoritetspiger oplever ikke

familiens undertrykkende bånd, men tværtimod frihed til at udforske verden (Nøhr Larsen 2004:119).

Det er ikke denne gruppe, rapporten handler om. Mange af de sager, som nævnes i rapporten, er meget voldsomme, fordi det er dem, vi og vores informanter inddrages i. Vi håber med denne rapport at bibringe fagpersoner, der møder de unge, så meget viden, at de bliver bedre i stand til at spørge ind, realitetsteste og coache de unge til at klare så mange konflikter som muligt, inden de bliver så voldsomme, som dem vi omtaler her. Hvis konflikterne er så optrappede, som de konflikter vi beskriver i rapporten, er der ingen tvivl om, at børnefamilieenhederne skal inddrages, og at der skal professionelle konfliktmæglere til at hjælpe ved evt. konfliktmæglinger. Etnisk Konsulentteam har tidligere skrevet "Metodehåndbog for henvendelser fra unge truede kvinder, mænd og par med anden etnisk herkomst end dansk", som kan downloades fra vores hjemmeside, som også giver guidelines i de meget alvorlige sager.

Etniske Konsulentteam har interviewet en lang række fagpersoner, der på forskellige måder beskæftiger sig med unge, der udsættes for social kontrol. I rapporten optræder derfor interviews med alle disse personer:

Anita Johnson

Leder af Rehabiliteringscenteret for Etniske minoritetskvinde Danmark (RED).

Basim Osman

Psykolog med mange års erfaring i arbejdet etniske minoritetsunge og deres familier

Cathrine Nyholm

Pædagog fra Pigegruppen

Christina Christensen

Koordinator for Landsorganisation af Kvindekrise-centres (LOKK) etniske rådgivning

Inge Loua og Kirsten Høgh

Leder og medarbejder på Kastaniehuset – det nu nedlagte bosted for etniske minoritetspiger

Leif Randeris

Leder af Indvandrerådgivningen i Århus

Lone Bamberg, Tina Ahlbom og Shervin Mirzai

Fra Sønderbros åbne afdeling på Kløvermarksvej

Mette Baymler

Pædagog på Døgnkontakten

Narimal Iramdane

Pædagog i Rabarberlandets pigeklub

Nauja Kleist

Projektseniorforsker ved Dansk institut for Internationale Studier. Forsker i transnationale bevægelser

Sofie Danneskiold-Samsøe

Adjunkt ved Roskilde Universitetscenter. Forsker i vold i etniske minoritetsfamilier

Bo Wagner Sørensen

Lektor ved Roskilde Universitetscenter. Forsker i vold i etniske minoritetsfamilier

Susan Hanford

Socialrådgiver i Børnefamilieteam på Socialcenter Bispebjerg

Susanne Steenberg Sørensen

Det Nationale Efterforsknings Center (NEC) - koordinator for politiets arbejde med æresrelaterede problemer

Tina Mouritsen

Familiebehandler fra Rehabiliteringscenteret for torturofre (RCT)

Du vil også møde forældre og unge, som vi har interviewet i forbindelse med denne rapport og mødt i forbindelse med forskellige sager, men som vil være anonymiserede i rapporten.

§ 154: Lov om social service

Den, der får kendskab til, at et barn eller en ung under 18 år fra forældres eller andre opdrageres side udsættes for vanrøgt eller nedværdigende behandling eller lever under forhold, der bringer dets sundhed eller udvikling i fare, har pligt til at underrette kommunen.

§ 153: Indenrigs- og socialministeren kan i en bekendtgørelse fastsætte regler, hvorefter personer, der udøver offentlig tjeneste eller offentligt hverv, skal underrette kommunen, hvis de under udøvelsen af tjenesten eller hvervet får kendskab til forhold, der giver formodning om, at et barn eller en ung under 18 år har behov for særlig støtte.

TAG SIGNALERNE ALVORLIGT¹

Alle borgere har en pligt til at underrette myndighederne, hvis de møder børn, som er udsat for omsorgssvigt eller overgreb. Fagpersoner har en såkaldt "skærpet underretningspligt", som går forud for tavshedspligten. Dårlig trivsel kan både være reaktion på forbigående belastninger eller betyde, at et barn er truet. Derfor skal man altid reagere på bekymrende signaler for at vurdere situationen.

I bekymringsfasen kan der være mange ting, som holder én tilbage fra at reagere, når man møder et barn, der viser tegn på mistrivsel, eller som måske er udsat for overgreb: Er bekymringen bare udtryk for en upassende mistanke? Er det nu rigtigt, hvad jeg ser? Risikerer jeg at sætte samarbejdet og forældrenes tillid over styr? Risikerer jeg at gøre forholdene værre for barnet? Er jeg nu den nærmeste til at reagere, eller er der andre, som må være tættere på? Er det overhovedet en del af min faglighed at blande mig i noget, som handler om problemer i

barnets hjem? Bryder jeg nu min tavshedspligt? Uanset hvad der holder en tilbage, bør man reagere og få undersøgt, hvad der er galt.

Det er vigtigt at skelne mellem tilfælde, hvor barnet er truet af voldsom vanrøgt, vold, seksuelle overgreb eller lignende, hvor der må handles straks, og tilfælde, hvor du kan give dig bedre tid.

I akutte tilfælde skal man handle omgående og tage kontakt til kommunen. Hvis det er uden for almindelig åbningstid, eller du er i tvivl om, hvor du skal henvende dig, kan du kontakte Døgnvagten på 33 17 33 33. Københavns Kommune har udarbejdet handlevejledningen "Når du er bekymret for et barn" som ligger på kommunens hjemmeside.

For mere information se Ankestyrelsens hjemmeside om underretningspligt www.ast-tagsignalernealvorligt.dk/

¹ Dette afsnit er en sammenskrivning af Ankestyrelsens folder "Tag signalerne alvorligt".

Hvad er social kontrol?

Social kontrol, iværksættelse af sanktioner over for social afvigelse. Social kontrol er således et udtryk for de sociale processer, der udspiller sig, når en given handling eller adfærd uformelt eller formelt imødegås af sanktioner med det formål at stabilisere eller genoprette den sociale orden. Den uformelle sociale kontrol er allestedsnærværende og en ufravigelig bestanddel af hverdagslivet og menneskelig interaktion i det hele taget. Uformel social kontrol udøves i form af ros, bebrejdelser, trusler, ironi, men også mere subtilt i form af øjekast, tavshed eller andre kropslige udtryk, der signalerer, at den pågældende adfærd eller handling opfattes som et normbrud. Formel social kontrol udøves af myndigheder vha. regler og lovgivning.”

Den store danske – Gyldendals åbne encyklopædi

Social kontrol i etniske minoritetsfamilier udformer sig på mange måder, men vi taler om social kontrol, når familien kontrollerer, udstikker rigide retningslinier, sanktionerer eller forsøger at skræmme deres unge til at opføre sig på en bestemt måde.

Den sociale kontrol, vi her vil beskæftige os med, er, når unge bliver udsat for kontrol og sanktioner i forsøget på at få dem til at opføre sig på en bestemt måde, som familien har udstukket, og dette overskrider FNs børnekonvention og de rettigheder, børn og unge har i Danmark.

PIGEN, DER VILLE VÆK

I 16-årige **Souad** trækker læreren til side efter timen. Hun vil væk hjemmefra. Hun vil have lov at være sammen med sine veninder, hun vil med til klassefest, hun vil ikke gå med tørklæde, og hun vil ikke altid skulle dække arme og ben. Hun er bange for at blive sendt til Irak og blive tvangsgift, fordi hun har hørt forældrene sige noget, der tyder på, at de har planer om det. Læreren ringer til Souads sagsbehandler, og forældrene går med til, at Souad bliver anbragt på en akutinstitution, og at Etnisk konsulentteam skal mægle mellem dem og Souad.

”Det er som om, at mine forældre slet ikke elsker mig. De taler ikke med mig, men til mig. Fra min barndom husker jeg bare, at de sad foran fjernsynet. De lavede ikke noget med os søskende. De er ligeglade med mig,” siger Souad under mæglingen. **Hun oplever ikke, at hendes forældre snakker med hende, men til hende – at de slet ikke kender hende. Hun føler sig ikke inddraget i væsentlige beslutninger. Hun fortæller, at hun altid skal være hjemme kl. 17, og at hun hele tiden bliver ringet op, når hun er ude. Hun fortæller, at hendes forældre og bror taler grimt om hendes veninder og deres forældre.**

Souads forældre benægter. De mener, at Souad har misforstået tingene, og efter flere møder aftaler de, at Souad bare skal spørge om lov til de ting, hun vil. Og de siger, at hun gerne må tage tørklædet af og gå klædt, som hun har lyst til. Men så nemt går det ikke. Da Etnisk Konsulentteam efter et stykke tid mødes med Souad og hendes forældre igen, har piben fået en anden lyd. Da Souad kommer ind i mæglingsrummet kigger hendes far på hende med afsky, og Souad tør ikke møde hans øjne. Hun starter med at fortælle, hvorfor hun synes, at tingene ikke har ændret sig. Hvordan hun føler sig presset af forældrene til at være hjemme, til at gå med tørklæde og til at gå i

moské. Hendes far siger til mødet: *”Du skal tænke dig rigtig godt om, så du træffer det rigtige valg, så du ikke begår fejl”*. Men Souad ser anderledes på tingene: *”Hvordan skal jeg bære mig ad med at træffe et valg? Det har jeg jo aldrig lært. Jeg vil gerne som mine danske veninder lære af mine fejltagelser”*. Souad har svært ved at sige noget uden at begynde at græde, og forældrene reagerer med: *”Du græder hele tiden. Det skal du holde op med. Du skal stille dig foran spejlet og sige til dig selv: Jeg er stærk, så jeg behøver ikke at græde”*.

Souad siger, at hun ikke har lyst til at komme hjem, som de har aftalt. For første gang oplever Etnisk Konsulentteam Souads fars vrede mod hende: *”Jeg har siddet 13 år i Sadam’s fængsel. Hvis jeg vidste, at min datter ville opføre sig sådan, ville jeg ønske, at jeg aldrig var kommet ud”*. De vil have hende hjem, og det skal være nu: *”I vores kultur er det problematisk, når en pige er væk fra hjemmet. Det går ud over familiens ære, for folk sladrer. Vi sladrer ikke selv, men det gør andre”*.

Vi ved, at faren har været udsat for voldsom tortur. Moren har levet med angst og trusler i de år, far har siddet i fængsel. Familien kom til Danmark for 8 år siden og startede i familiebehandling, men var i starten ikke i stand til andet end at sørge for, at deres børn fik mad og kom i skole. De drømte om endelig at leve et uproblematisk liv sammen uden adskillelse. Det var et hårdt slag for dem, da den ældste søn valgte at flytte hjemmefra i en alder af 24 år, selvom han ringer hjem flere gange dagligt. At Souad vil flytte ud af familien som 16-årig, er endnu et hårdt slag mod familien.

Når man tænker "vi"

En afgørende faktor for den sociale kontrol er, om folk hovedsageligt er præget af en vi- eller jeg-identitet. Dét, som mange steder er blevet kaldt et individualistisk eller kollektivistisk livssyn. Den vestlige verden er præget af en jeg-identitet. Det er individet, der er i centrum – individets ret til at vælge, til at have selvstændige meninger, men det er også den enkeltes eget problem, når noget går galt. Vi er selv mere eller mindre ansvarlige i forhold til de handlinger, vi foretager os, og søskende bliver ikke klandret for hinandens fejl. Det er dog ikke mere end 50-100 år siden, at det danske samfund var præget af et langt mere kollektivistisk livssyn, hvor det var velset at gifte sig med nogen tæt på etc.

Vi-identitet præger store dele af verden. Latinamerika, Mellemøsten, Afrika og Asien, hvis man skal sige det meget firkantet. Her passer man ikke kun på sine nærmeste, men på alt det, man opfatter som sin familie. Man forventes at være loyal og prioritere kollektivets interesser højere end egne ønsker. Man kan sige, at kollektivets interesser har større betydning end det enkelte individs behov og følelser. Man står sammen mod omverdenen og beskytter hinanden. Harmonien er vigtig, og man undgår konfrontationer med folk udenfor familien.

Mange af de unge, vi møder, har svært ved at undvære dette fællesskab, selv når de forsøger at bryde med det.

Spørgsmålet er så, hvem der bestemmer, hvad vi-identiteten bliver udfyldt med. I familier med patriarkalske strukturer, bliver det mændene, der afgør, hvad der er godt og skidt i deres familie, og kvinderne bliver meget ofte kulturbærerne - dem der skal vise familiens renhed og ærbarhed.

"Kvinder bliver set som byttemidler mellem grupper, og derfor er det nødvendigt at kontrollere kvinden for at sikre orden og stabilitet i fremtiden. Eksempelvis kan man øge familiens sociale status ved at bruge kvinderne til at knytte grupper sammen. Derfor må kvinderne ikke have egne længsler og lyster, for så kan systemet ikke hænge sammen," skriver Unni Wikan, der er antropolog, og nordens førende ekspert i æresdrab. *"Når en kvinde vælger at gå sin egen vej – og sætter sin egen lykke over kollektivets ære – er det derfor også et problem, som hele slægten må involveres i".* (Politiken 2005:27.05).

Vi-identitet er ikke et muslimsk fænomen, men et mønster som ses mange steder i verden. *"Kultur må aldrig komme foran individets grundlæggende menneskerettigheder. Respekt for kulturer må altid være underlagt respekten for det enkelte menneskes integritet og*

velfærd. Kultur er en menneskeskabt forordning, et sæt af regler og normer og ideer, som er i bevægelse. Men mennesker kan "tage" kultur og fastfryse den – gøre den til deres og sætte magt bag ordene." (Wikan 2003:254). Det er det, der gør det farligt at vedkende sig en kultur, fordi det gør, at andre får magt over en. I den forstand gør det en forskel at være "muslim", "maya-indianer", "iraker" etc. Der er pludseligt noget mere magtfuldt tilstede end det, ens forældre siger – noget universelt rigtigt. Noget, der måske bliver defineret af årtusinde gamle traditioner, og som ikke nødvendigvis er til forhandling. Noget, der gør os til gode og dårlige mennesker. "Vi gør det, fordi vi er muslimer", er en sætning, vi ofte hører fra de forældre, vi møder. **Det er altså noget mere magtfuld end dem selv, der har fastslået, at det er sådan, man skal handle. Noget man ikke kan sætte spørgsmålstegn ved.**

Som Jens Skovholm, leder for Videnscenter for Tosprogethed og Interkulturalitet, skriver i sin bog "Et spørgsmål om kultur", så er kultur ikke en selvstændig størrelse, som selv kan handle: "Det er ikke kulturen, der handler, det er menneskene. Dermed er også antydnet, at hvis man selv hengiver sig til en kultur, underlægger man sig også den eller dem, der har magt til at definere, hvad kulturen går ud på. Det vil sige, at kultur

også er magt." (Skovholm 2005:20). Kultur er menneskeskabte mønstre af betydning, som mennesket er fanget af. Det gør den dog ikke statisk. "Tværtimod konstrueres og vedligeholdes kultur hele tiden og bliver derfor også udfordret og benægtet. Kultur er fælles betydning, men stedet for denne fælleshed er ikke bare et samfund eller en nation. Kulturel fælleshed er kontekstuel og situationel. Det vil sige, at kultur skabes i de konkrete sammenhænge. Og sammenhængende skifter hele tiden." (Skovholm 2005:17).

Det ligger i luften

”Regler er i højere grad usagte i etniske minoritetsfamilier,” fortalte Mette Baymler fra Døgnkontakten, da vi interviewede hende om forskellen på ”danske” familier og etniske minoritetsfamilier.

I Souads familie har den sociale kontrol ikke nødvendigvis været udtalt. Som i mange andre familier ligger det i luften. Souad havde, inden mæglingerne startede, ikke spurgt sine forældre, om hun måtte gå uden tørklæde, eller om hun måtte have bare arme eller ben, men hun var ikke i tvivl om, at forældrene misbilligede dette, og da hun begyndte at gøre det, kunne forældrene ikke acceptere det. Souads far havde svært ved at acceptere en datter, der ikke ville være hjemme, og som ville gå i det tøj og være sammen med de veninder, hun havde lyst til. Børn er som regel ikke i tvivl om, hvad deres forældre kan lide og ikke lide. *”Min datter kender vores tradition og kultur, så hun kommer f.eks. ikke og spørger, om hun må være sammen med drenge. Inderst inde ved hun godt, at det må man ikke som muslim, så hun spørger ikke,”* sagde en arabisk mor, vi talte med.

Ære og skam

Ære og skam er nøgleord, når man skal forstå social kontrol. Unni Wikan skriver i sin bog: *”Ære er knyttet til en person eller et kollektiv. Og det kan vanskeligt erstattes med noget andet begreb. Man kunne tænke sig, at respekt var synonymt med ære. Men det holder ikke stik. Man viser respekt for en person, eller man nyder respekt i samfundet. Med ære er det anderledes: Ære er noget, man ejer eller har eller mister; det er en del af en selv – som en næse.”* (Wikan 2003:69). Unni Wikan skelner mellem to slags ære: den ene refererer til en kvindes ærbarhed (”sex-æren”), mens den anden gælder gæstfrihed, tapperhed mm. *”Kvinder har ikke ære. Ære anses for mandlig: Mænd har ære, kvinder har skam. At ”have skam” er at vide at forvalte sin seksualitet efter æreskodeksen. Uden skam kan kvinder kaste hele slægten ud i vanære.”* (Wikan 2003:70).

PIGEN, DER BLEV UDSØDT

I 4-årige **Dina** er blevet fjernet fra hjemmet, efter hun har fortalt, at hun bliver udsat for fysisk og psykisk vold af hendes forældre og storebror. Etnisk Konsulentteam er inde i sagen og fungerer som mægler mellem mor og Dina. Dina er glad for at være kommet væk fra hjemmet. Hun bruger ikke sin ny erhvervede frihed til at drikke, feste eller dyrke sex. Hun spiller spil med hendes kærestes forældre og nyder det rolige familieliv hos dem.

Mæglingerne mellem Dina og mor skrider i en længere periode fremad. Dina får fortalt sin mor, hvad det gør ved hende, at hun udsættes for fysisk og psykisk vold i hjemmet. Og mor får fortalt Dina, hvor hård hendes flygtningetilværelse har været, og hvor meget hun elsker Dina og ønsker hende det bedste. Til sidst er der dog ingen vej udenom: Dina må fortælle sin mor, at uanset hvad moren gør og siger, så vil hun ikke bo hos dem mere. Moren svar er: *"Hvis du ikke vil bo hos os, så er det fordi du ikke respekterer os og elsker os, og hvordan skal jeg kunne se andre i øjnene, hvis du ikke respekterer os?"* For forældrene er der ingen tvivl om, at det er en alvorlig krænkelse af deres ære at have en datter, der er så "ulydig", at hun ikke ville bo hjemme. At der er forskel på, hvad piger og drenge kan i familien er dog tydeligt: Dinas storebror sidder samtidigt varetægtsfængslet for røveri, men bliver ikke udstødt af familien.

VANÆREN

Kvindens opførsel og måde at forvalte deres seksualitet er meget central. Især den, der foregår i det offentlige rum, er vigtig.

”Alligevel er vanære et offentligt fænomen. Skammen bliver ikke reel, før den er offentlig. Skammen ligger i andres øjne.” (Wikan 2003:71). **Det er altså vigtigt hvor mange, der kender til vanæren, og derfor er oplevelsen mange steder, at familierne holder kortene meget tæt til kroppen og er meget påpasselige med at udstille de problemer, de må have.** Kirsten Høgh, pædagog på Kastaniehuset, husker en far, der sagde: ”Når jeg går på gaden, går jeg med bøjet hoved, fordi jeg ikke kan se folk i øjnene. Det er så skamfuldt”. Kirsten fortsætter: ”Moderen gik slet ikke ud. Det går også ud over søskende, når en pige fjernes fra hjemmet. De skal også stå til regnskab overfor ”miljøet”.

Mette Baymler fra Døgntakten fortæller, at det at give andre indblik i familiens problemer er en af de største forskelle på etnisk danske familier og de etniske minoritetsfamilier: ”Når vi ringer til en dansk forælder og siger: Vi har din datter siddende her, hun er meget ked af det, så kan man ofte høre lettelsen i telefonen over, at der slår katten ud af sækken – nu kan vi snakke om, hvor svært det er derhjemme. Det er helt anderledes, når vi har en etnisk minoritetsung her. Så er der ingen problemer, når vi ringer til forældrene.” I Etnisk konsulentteam har vi mødt familier, der stadig efter næsten 2 års anbringelse af datteren og mange mæglingsmøder herefter forsøgte at bevare billedet af den lykkelige harmoniske familie. Børnene og de unge lærer dette mønster og fører det videre. Etnisk Konsulentteam har haft flere sager med unge, der på trods af, at de var fjernet hjemmefra og ellers nægtede at se forældrene, tog hjem ved højtiderne, så de kunne spille lykkelig familie, eller som gik rundt uden for forældrenes ejendom med jævne mellemrum, så naboerne kunne se, at familien var intakt.

BEKYMRING FOR DEN UNGE ELLER FOR ÆREN

Angsten for vanæren gør, at de unge ofte har lært, at de ikke må fortælle andre om deres problemer. Somme tider frygter de for de repressalier, de vil blive udsat for i hjemmet. Fokuseringen på familiens ære har ofte overtaget i de unges bevidsthed. ”Du kan jo spørge min far, hvad der er vigtigst: familiens ære eller mig,” sagde en ung pige under en mægling. På Kløvermarksvej fortæller de, at de unge, som de møder, ofte ikke tror på, at forældrene reelt bekymrer sig om dem, men at sladderer betyder mere, end de gør, og det har de meget svært ved at acceptere. ”Mange gange kan man se, at sladderer eller familiens ære reelt er vigtigere for familien, men det gør også, at de unge ikke tror på, at det kan være anderledes andre gange.” **I Etnisk Konsulentteam har vi til dato ikke oplevet forældre, som ikke bekymrer sig for deres børn, men frygten for sladder og tabet af ære fylder meget i familierne, og derfor kan det være svært at se andet for de unge.** Samtidigt oplever vi også, at de to ting ikke nødvendigvis kan skilles ad. Familien er jo ofte reelt bekymret for, at den unge får et dårligt liv og måske ikke kan få den ægtefælle, den unge ønsker sig, fordi der er blevet sladret om dem.

Dobbeltheden er svær at have med at gøre, når man er barn eller ung. Tina Mouritsen fra RCT oplever, hvordan der er mange af de familier, hun er i kontakt med, som italesætter vigtigheden af ikke at lyve, men at leve et ærligt liv: ”Men samtidigt med, at de siger, at det er vigtigt at leve et ærligt liv, så oplever børnene, at forældrene lever et dobbeltliv i forhold til naboer og familiemedlemmer.”

I en del familier er det næsten som om, den unge skal tilgives, fordi de vil fortælle andre om, hvad der foregår inden for hjemmets fire vægge. Det kan bl.a. forskerne Sofie Danneskiold-Samsøe og Bo Wagner Sørensen genkende fra deres undersøgelse om vold i etniske minoritetsfamilier: ”Kvinder i etniske minoritetsfamilier oplever ikke, at familien bakker dem op. Det er voldsudøverens handlinger, som bliver forstået. Kvinden bliver set som gerningsmanden, fordi hun har sladret til det danske system”.

I samfund, hvor menneskene arbejder med stort set de samme ting, som bønder eksempelvis, og hvor erhvervsdifferencieringen ikke er specielt omfattende, der kan man ikke så nemt skaffe sig den politiske magt gennem god økonomisk status, selv om det naturligvis indimellem er muligt gennem tuskhandel og salg af eftertragtede varer osv. Hvilken kapital er det så, der kan skabe den politiske magt? Hvordan opnår man status? En del af denne status kan opnås gennem ære. Ære bør derfor anses som en form for kapital, som et menneske, en familie eller en slægt besidder.”(Herlitz 2008:61).

HVORFOR ÆRE?

I dansk sammenhæng kan det være svært at forstå, hvordan ære kan være så vigtig – især når vi taler om en kultur, hvor forældre kan sige: ”En pige skal passe på sig selv, til hun bliver gift. Hvis hun er der, men æren ikke er der, hvad vil det så hjælpe?”. Det kan man finde forskellige forklaringsmodeller for.

De familier, som er optaget af familiens ære, er ofte de mest ressourcetsvage. De står udenfor arbejdsmarkedet, de føler sig diskrimineret, de taler dårligt dansk, de er isolerede osv. De har ikke nogen daglig kontakt med det danske samfund, adgang til information og small talk i kantinen om børnenes liv.

De har ingen andre måder at opnå status på end gennem familiens ære. Souads far havde en længere uddannelse og en god og indflydelsesrig stilling i Irak. I Danmark var han reduceret til butiksansat i skånejob. Man kan forestille sig, at opretholdelsen af familiens ære bliver brugt som kompensation for tabet af social og økonomisk kapital.

En anden forklaring finder man hos den norske forsker Anja Bredal, som har lavet flere undersøgelser med fokus på etniske minoritetspiger: ”Pigerne møder strenge krav til ærbarhed og kontrol over deres seksualitet.

Normerne for, hvad kvinder kan tillade sig, bliver ofte strengere i migrantmiljøer. Miljøerne er ofte små og genomsigtige, og kvindernes opførsel får symbolsk betydning, når minoriteten skal vedligeholde sin identitet og styrke sin identitet i forhold til majoritetsbefolkning.” (i Nøhr Larsen 2004:81). Anja Bredals påstand er altså, at når folk bliver pressede på deres identitet, holder de mere fast i de værdier, de mener knytter sig til deres identitet, og bliver måske dermed også mere rigide overfor deres børns opførsel.

Utrygheden ved eksilet kan også ses som en forklaring på, hvorfor familiens ære bliver så vigtig. Ære er med til at fastlægge magtstrukturer og give ikke mindst forældre og andre voksne autoritet og respekt i forhold til uregerlige teenagere. Det kan foregå bevidst eller ubevidst. Psykolog Basim Osman, som har mange års erfaring i arbejdet med etniske minoritetsunge og deres familier, siger: ”Man kan kontrollere drenge og piger med en ære. Det er et ”vi”. Tørklædet er f.eks. en måde at udtrykke æren på. Det eksisterer også blandt danskere, men ser måske bare lidt anderledes ud: ”Hvad vil familien sige til, at vores søn er arbejdsløs”.

Angst og usikkerhed giver mere kontrol

”Hvis du forestillede dig, at du kom til et fremmed land, ville du så ikke være mere på vagt? Man vil gerne give dem frihed, men man er angst. De må mere i hjemlandet, for der opdrager man og passer på hinandens børn,” sagde en mor, vi talte med i forbindelse med udarbejdelsen af denne rapport. Eksilet kan gøre forældrene mere angste og dermed få dem til at kontrollere mere. Etnisk Konsulentteam har haft sager med unge, der elskede ferierne i forældrenes oprindelsesland, fordi de ikke blev kontrolleret og overvåget nær så meget der.

At børnene møder en verden i skolen, som forældrene ikke nødvendigvis kender, er svært at håndtere for mange af forældrene. **De forældre, der bruger ære til at styre deres teenager, er ofte dem, der er mest bange for at miste kontrollen og har sværest ved at forstå det liv, deres unge lever. Dels fordi de ikke selv har prøvet at leve et ungdomsliv.** Der, hvor de voksede op, handlede det om overhovedet at overleve, og ”ungdom” havde en anden betydning, end vi lægger i den i dagens Danmark. Dels fordi de har en anden opfattelse af ”god børneopdragelse”, og hvordan unge skal opføre sig. Og endelig fordi de er bekymrede over, hvad der kan ske deres børn i et fremmed land.

”Hvis den unge lærer at elske og respektere sine forældre, som da vi var børn, ville der ikke være så store problemer,” sagde en mor. *”De unge her er opvokset med, at de har frihed, men de tolker frihed forkert. De tror, at når de er 13 år, må de være ude hele dagen, uden forældrene må vide, hvor de er. Forældrene er jo opdraget i noget andet – de kan ikke bare give slip. Der skal være frihed, men der skal også være grænser. Forældrene skal ha lov til at vide, hvor børnene går hen,”* sagde en anden mor. Det er den diskussion, vi ofte møder mellem børn og forældre. Hvor går grænsen mellem det forældrene måtte, da de var unge, og ungdomsliv i Danmark i dag? *”Det er vigtigt at kende dine børns venner. Hvis du ikke kender dem, så aner du jo ikke, hvem de påvirkes af.”*

At være flygtning spiller også ind på behovet for at kontrollere: *”Traumatiserede flygtninge har et forstærket behov for at vide, hvor deres børn er. Mange af forældrene føler, at de ikke har kunnet passe på deres børn, mens de eksempelvis har siddet i fængsel,”* sagde Tina Mouritsen fra RCT.

Omstillingsparathed

”Alle mennesker har deres kultur og forståelse af den. Der, hvor der sker noget, er der, hvor mennesker kan se på deres kultur, og hvad man kan gøre anderledes. Den evne er afgørende. Det hjælper ikke nødvendigvis at være veluddannet. De kan godt snyde og være meget konservative i forhold til kultur,” sagde Basim Osman, da vi interviewede ham om, hvorfor nogle kan omstille sig, og andre ikke har så let ved det.

Forsker ved Dansk institut for Internationale Studier Nauja Kleist, der i en årrække har forsket i især somalisk og ghanesisk immigration peger på, at **der er mange indikatorer, der spiller ind på hvor åben og omstillingsparat man er i forhold til andre måder at leve på. Det handler f.eks. om, hvor højt ud-**

dannet man er. Hvor gammel man var, da man kom, da det ikke bliver lettere med alderen. Hvor man selv er vokset op – var det på landet eller i byen. Hvordan man bliver modtaget: Dels hvordan man føler sig mødt af det nye samfund – i hvor høj grad føler man sig accepteret og anerkendt som ligeværdig medborger i det danske samfund. Nauja Kleist mener dog ikke med sin forskning at kunne påvise, at der er en sammenhæng mellem tilknytning til hjemlandet og omstillingsparathed i forhold til ”det nye land”. Det kan derfor ikke undre, at det må give gnidninger mellem børn og voksne, når deres udgangspunkt for at omstille sig er så forskelligt.

Hvem udøver social kontrol?

”Det er som regel den nærmeste familie, der udøver kontrollen – mor, far, brødre, og somme tider søstre, ægtefæller, onkler, fætre og svigerfamilie,” siger Susanne Steenberg Sørensen fra NEC om politiets erfaringer. Hvilken rolle søskende spiller kan være meget forskellig. I nogle tilfælde er det storebror, der har travlt med at sætte lillesøster på plads: **”Brødrene fungerer ofte som håndlangere, men somme tider har jeg en fornemmelse af, at det er den unge generation af mænd - brødrene - som er styrende i forhold til social kontrol,”** siger Mette Baymler fra Døgntakten.

”De brødre, der kontrollerer deres søstre, kommer tit fra familier, hvor faren er ”svag”, f.eks. hvis han er førtidspensionist,” fortæller Christina Christensen om LOKKs oplevelser. Den samme oplevelse går igen i Etnisk Konsulentteam. **”Ja, selvfølgelig bliver jeg nødt til at sige til hende, hvordan hun skal opføre sig. Min mor og far kan jo ikke. De er alt for syge,”** sagde storebror i en familie, som Etnisk Konsulentteam mæglede i.

”Min storebror bliver tosset, hvis han er i byen sammen med sine venner og ser mig i noget tøj, som han synes, er for dansk. Han har tæsket mig flere gange og kaldt mig for luder, efter han har set mig i byen. Jeg synes, det er så strengt, for han har selv en dansk kæreste, og hun

må gå i det tøj, hun har lyst til,” fortalte Rubina. Overfor Etnisk Konsulentteam benægter Rubinias mor, at det skulle være tilfældet: **”De tjatter lidt til hinanden en gang i mellem. Det er almindeligt for søskende”.** Men Rubina har en anden forklaring: **”Min mor kan intet gøre. Hun kan ikke få min bror til at stoppe med at kontrollere og slå mig, hvis jeg gør noget forkert. Min bror lytter ikke til nogen”.**

Der er dog også eksempler på det modsatte: **”Jeg har oplevet drenge, som giver udtryk for overfor deres forældre, at de kontrollerer deres søstre, men som reelt ”ser gennem fingrer” med deres søstres ”forkerte” handlinger,”** siger Tina Mourtizien fra RCT. **”Jeg har også flere gange oplevet brødre, der ikke har villet eller været i stand til at bakke deres søstre op, når forældrene har været til stede, men når de har været på to-mandshånd, bakker de dem op”.** Hun har også oplevet søstre, der udøvede social kontrol over deres brødre, ved f.eks. at true med at fortælle forældrene om deres brødres hemmelige kærester.

Søstre kontrollerer også hinanden: **”Det kan også være søstrene, der selv har dummet sig, og ikke vil have, at deres søster gør det samme. Så fortæller de forældrene om søsterens fejl,”** siger Narimal Iramdane fra Rabarlandets pigeklub.

”Den sociale kontrol er ofte et familieprojekt, fordi hele

familien får samme opfattelse,” siger Leif Randeris fra Indvandrerrådgivningen i Århus og fortsætter: ”Som regel er det faren, brødrene og onklerne der iscenesætter volden, men moren er også ofte indblandet. Søstrene er som regel ikke med, og familie og omgangskreds har ikke nogen speciel indflydelse, men kan jo have det, og naboens mening betyder jo noget.”

”Jeg har lagt mærke til, at især hvis de er mange i familien, er det tit svært for pigerne, fordi de mange forskellige meninger tit gør det mere restriktivt for pigerne. Det er bedre i små familier, hvor søskende somme tider kan dække over hinanden”. Det siger Narimal Iramdane fra Rabarberlandets pigeclub.

”Nogle af de piger, vi møder, der har fået bank af storebror, er ikke kun passive ofre, men har også været selv været konfliktoptrappende”. Når pigerne er konfliktoptrappende, ser vi det som et symptom og reaktion på, at der er ting i hjemmet, som ikke fungerer,” fortæller Cathrine Nyholm fra Pigegruppen.

Rollefordelingen kan være meget varieret i forskellige familier, ligesom det ikke er entydigt, hvem der bestemmer i de forskellige familier. ”Mødrene fortæller, hvordan det skal være, men det er far som eksekverer (slår)”, fortæller Anita Johnson fra RED. ”Pigerne giver udtryk for, at de er skuffede over deres mødre, for de har selv været udsat for det samme”.

Familierne

”Det er både flygtninge fra lande, som har været i krig i generationer², men også indvandrere fra eksempelvis Tyrkiet og Pakistan, som har været i DK siden 1970’erne, der udøver social kontrol,” siger Christina fra LOKK.

”Det er psykisk syge mødre, traditionsbundne og traumatiserede fædre, skilsmisseg familier. Når en far binder sin datter fast til køjesengen, så har han lært det et sted fra,” siger Inge Loua fra Kastaniehuset. Hun oplever, at pigerne kommer fra fordomsfulde hjem, hvilket også er oplevelsen på RED: ”Forældrene til pigerne på RED er ofte i opposition til det danske samfund. De ser det danske samfund som noget fremmed. De oplever danske unge som nogle, der drikker meget og går udfordrende klædt,” fortæller Anita Johnson fra RED.

”Det er den laveste socialgruppe, der udøver social kontrol, og det hænger snævert sammen med, at forældrene er på kontanthjælp eller pension. I ni ud af ti tilfælde kender man familien i forvejen. Det er folk, der ikke er i

stand til at deltage på arbejdsmarkedet, og som ikke får alle de informationer og ikke er i stand til at modtage dem, som når man er aktiv på arbejdsmarkedet. Man er informeret langt bedre, når man er på arbejdsmarkedet, end når man sidder hjemme foran den 40” fladskærm. Man henfalder for nemt til gamle normer,” siger Leif Randeris fra Indvandrerrådgivningen i Århus.

Også antropolog Marianne Nøhr Larsen drager denne konklusion i sin bog ”De små oprør” (2004), da hun ser en tendens til, at de mest marginaliserede familier er dem, der klynger sig mest hårdnakket til traditioner fra hjemlandet.

I de store familier i de små lejligheder opleves kontrollen ofte endnu stærkere. De unge har ofte ikke deres eget værelse, og de kan ikke lukke en dør og være alene. Overvågningen bliver derfor endnu stærkere, og med psykisk syge eller belastede forældre er der også mange arbejdsopgaver at tage sig af, som især pigerne må klare.

2 De familier, vi møder i Etnisk Konsulentteam, er hovedsageligt fra Mellemøsten - dvs. Irak, Jordan, Libanon etc., men også fra Somalia og Afghanistan.

Hjemlandet og netværkets betydning

Det er meget forskelligt, hvilken rolle netværket i Danmark og hjemlandet spiller, men det er et aspekt, man skal være opmærksom på. Ikke mindst når det, som det fremgår af afsnittet om ære, kan have stor betydning, hvor meget andre ser. ”Den sociale kontrol er oftest udløst her, men vi ser også temmelig ofte, at det er bedsteforældrene i hjemlandet, der presser på,” fortæller Susanne Steenberg Sørensen fra NEC.

Også Tina Mouritsen fra RCT oplever, at andre end forældrene kan have en stor betydning for, hvad de unge må: ”Der er mange, som får bekymrende spørgsmål fra familien, om hvorvidt de nu opdrager deres børn ”rigtigt”, for de har hørt så meget bekymrende om, hvordan danskere opdrager deres børn”. Hun har oplevet, hvor stærk kontrollen fra hjemlandet kunne indvirke på personer her, selv om de var så langt væk: ”Jeg har bl.a. mødt kvinder, der har følt sig nødsaget til at tage tørklæde på, når de snakkede i telefon med familie fra oprindelseslandet.”

”Det etniske miljø” som kontroludøver

Netværket i Danmark kan have stor betydning: Cathrine Nyholm fra Pigegruppen har oplevet piger, hvis storebrødre ikke ville have, at de gik i byen. Hun fortæller om en af pigerne: ”Hun oplevede, at det faktisk mest var hendes storebrors venner, der gjorde, at hun ikke måtte gå ud. De havde sagt sådan noget som: ’Jeg så din søster i byen. Hun ligner en luder. Hvis det var min søster, ville jeg smadre hende eller slå hende ihjel.’” **”Pigerne oplever, at deres familie har ”øjne” ude i miljøet. Netværket fra ”det etniske miljø” rapporterer tilbage til forældrene, hvis pigens gør noget ”forkert”. Det gør, at pigerne føler sig overvåget næsten over alt, hvor de går, og det giver pigerne en følelse af klaustrofobi,” fortæller Mette Baymler fra Døgntakten.**

Cathrine Nyholm fortæller om en pige fra Pigegruppen: ”Pigen oplevede, hvordan ”jungletrommerne” gik lynhurtigt i det somaliske miljø. Ikke kun i Danmark, men overalt hvor hun befandt sig. Lige gyldigt om hun var i London eller Somalia, blev der holdt øje med hende. Hun oplevede det som ekstremt klaustrofobisk”.

”Vi har haft piger på Kastaniehuset, der ikke kunne holde presset fra ”det etniske miljø” ud og tog hjem igen til deres forældre. Vi har bl.a. haft en pige, der, efter hun var flygtet fra familien, blev chikaneret af elever fra skolen, over telefonen og af fremmede på gaden. De bliver kontrolleret af fremmede på gaden som taxachauffører med etnisk minoritetsbaggrund, der siger: ”Sådan nogle piger som jer burde ikke være ude så sent om aftenen”. De oplever det som dybt krænkende, når fremmede blander sig i deres private ting, men mange opfatter pigerne som ludere og dårlige piger, når de bor sådan et sted som Kastaniehuset,” fortæller Inge Loua.

I Tina Magaards rapport ”At være muslimsk kvinde i Danmark” (Ligestillingsministeriet 2009) giver nogle af de interviewede piger og lærere udtryk for, at piger med tørklæde og en stærk tro kan virke meget dominerende og få de andre til at blive meget stille. Flere piger i undersøgelsen finder den sociale kontrol meget begrænsende. De føler ikke, at de kan tillade sig at have drengevenner etc. Flere er blevet

overfaldet på gaden af drenge med muslimsk baggrund, fordi de ikke gik med tørklæde eller ikke opførte sig "korrekt" (Magaard 2009:132). Undersøgelsen tyder dog på, at den religiøse mobning findes, men at den ikke udgør et generelt problem.

Souad oplever den, da hun flytter hjemmefra og ind på en akutinstitution og smider tørklædet. "Da jeg kom i skole uden tørklæde, kom en af "tørklædepigerne" fra klassen hen til mig og spurgte, om jeg stadigvæk var muslim," fortalte hun grådkvalt efterfølgende. "Hun

er en af mine rigtig gode veninder, så jeg blev ked af det og skuffet over, at hun kunne finde på at spørge på den måde. For selvfølgelig er jeg stadig muslim, men jeg vil have lov til at være det på min egen måde". På besøg hos forældrene møder hun overboen: "Hun begyndte at råbe og skrike af mig om, at jeg ville havne i helvede, fordi jeg har taget tørklædet af. Jeg blev rasende og ked af det. Hvorfor skal mine forældres overbo blande sig i, om jeg har tørklæde på eller ej?"

Familier fyldt med mistillid og urealistiske forventninger

"Tilliden mangler ofte i de her familier, og det er meget svært for de unge," fortæller de på Kløvermarken. Souads historie, som vi indledte rapporten med, er ikke enestående: "Du skal tænke dig rigtig godt om, så du træffer det rigtige valg, så du ikke begår fejl," sagde Souads far, men Souad så anderledes på tingene: "Hvordan skal jeg bære mig ad med at træffe et valg? Det har jeg jo aldrig lært. Jeg vil gerne som mine danske veninder lære af mine fejltagelser". Tilliden til, at de unge kan stå på egne ben og gøre deres egne erfaringer, mangler ofte. Da Souad på et tidspunkt sagde til sin mor, at hun gerne ville tale med hende om noget, troede moren straks, at hun var gravid, hvilket sårede Souad dybt.

Etnisk Konsulentteam ser mange familier, hvor der er opbygget et forhold af mistillid, som går begge veje. Når forældre og børn ikke stoler på hinanden, er der mange ting, som børnene ikke fortæller forældrene om, og som forældrene somme tider kan gribe børnene i, og så kører møllen. **Mistilliden forstærker ofte den sociale kontrol på flere måder.**

Den får forældrene til at gribe til strengere regler og krav for at styre de unge og sørge for, at de retter sig efter dem. Børnene på deres side går ofte endnu mere bag forældrenes ryg, men samtidigt gør de sig alle mulige forestillinger om, hvad forældrene kan finde på.

Den norske psykolog Kari Killén har på baggrund af mange års erfaring med omsorgssvigtede børn udarbejdet en liste på syv punkter over de vigtigste forældrefunktioner. Blandt dem er evnen til at opfatte barnet realistisk, have realistiske forventninger til barnet, føle empati, at engagere sig i positivt samspil med barnet, tilfredsstille grundlæggende behov og at rumme egen smerte og frustration uden at afregne på barnet (Killén 2004:162). Nogle forældre har vedvarende begrænsninger i deres realistiske opfattelse af barnet og tillægger det egenskaber og motiver, det ikke har. Det kan skyldes, at de tilskriver barnet deres egen aggression, fjendtlighed, angst for dumhed og galskab (projektion). Det kan også

skyldes, at de tillægger barnet egenskaber som personer, de selv tidligere har følt sig svigtede af (Killén 2004:163). ”Mange af disse mennesker mangler børneperspektivet. De kan ikke sætte det i sammenhæng med det, de selv har oplevet. Og selv om de kan, er det meget svært at gøre anderledes for omgivelserne. Kvinderne bliver sufflører for deres mænd. Det, der hele tiden ligger mellem linierne, er magt, kontrol og overførsel af angst. Mange er ikke engang bevidste om, at de udøver den form for social kontrol, når det ikke bliver sagt direkte,” siger Basim Osman.

Dina er en af de mange unge, Etnisk Konsulentteam har mødt, der er vokset op i et hjem fuld af mistillid. Hendes forældre havde en traumatisk flygtningehistorie med sig, og hun var selv vokset op i et samfund, der på alle måder var præget af mistillid. Selv om der blev talt meget om det under mæglingssøderne, var det svært for dem at slippe den grundlæggende mistillid og projektion af deres egen angst for, hvad hun kunne finde på. For Dina betød det, at hun ikke følte sig set, hørt og forstået som den, hun var. Selv om hun ikke gjorde de ting, forældrene mistænkte hende for, kunne hun ikke overbevise dem. I deres øjne forblev hun en dårlig datter, og hun følte sig uelsket. **For hende og mange andre af de unge, som Etnisk Konsulentteam møder, må den manglende tillid karakteriseres om et alvorligt omsorgssvigt, der får alvorlige konsekvenser for de unges selvværd og møde med omverdenen.**

Svært at indrømme at der er problemer i familien

Erkendelsen og indrømmelsen af, at der er problemer i familien, er ofte én stor barriere i arbejdet med de etniske minoritetsfamilier og gør det svært for de unge at tro på en bedre fremtid i deres familie.

Familierne kommer oftest fra lande med totalitære styre, hvor der ikke er en velfærdsstat, som blander sig i, hvordan forældre behandler og opdrager deres børn. ”Jeg tror aldrig, at jeg har oplevet, at der har været en erkendelse af, at der er problemer i de etniske minoritetsfamilier. Og der er slet ikke selvkritik i forhold til, om de unge har det svært,” siger Mette Baymler fra Døgntakten. ”Der bliver altid svaret med benægtelser som: ’Nej, jeg har aldrig slået.’ ’Jeg elsker min datter. Jeg ville aldrig kalde hende for en luder.’ ’Vi bor i Danmark. Vi ved godt, at man ikke må slå.’ og det er rigtig svært for de unge”.

På Kløvermarksvej har de samme oplevelse: ”De etniske danske familier virker tit som om, at de bliver lettede over at få talt om, hvor svært det er derhjemme, og at de ikke magter det, mens familierne med etnisk minoritetsbaggrund helst ikke vil tale med folk udefra,” siger Lone Bamborg og fortsætter: ”Hvorfor skal vi sidde her og spille vores tid? Vi kan da sagtens selv løse vores problemer. Hun skal bare komme hjem.”

Det er ofte svært at nå dertil, hvor man som professionel oplever, at man er nået frem til en fælles forståelse. ”Jeg har udvekslet ord med forældrene i telefonen, men jeg har en fornemmelse af, at vi i virkeligheden ikke har talt sammen – at jeg ikke er inviteret indenfor,” fortæller Mette Baymler fra Døgntakten. Hun oplever, at hun bliver snakket efter munden, og at de aftaler, der er lavet i forhold til den unge, ikke bliver overholdt. Den samme oplevelse har de haft på Ka-

staniehuset. De oplever ikke at have en "ægte" kontakt med forældrene. "Velfungerende familier laver kompromisser," siger Inge Loua. "Men de familier, vi møder, er sjældent velfungerende, og det kan være svært at lave kompromisser".

"Man kan bruge mange ting. Man kan være bagatelliserende og gøre problemet lille. Man kan være benægtende: De har forstået, at de skal spille smarte – så må samfundet give op.

Det gælder for dem om at fastholde løggen, så pigen kommer hjem igen. Det er interesser, der er på spil. Der er den forskel på de her familier og de etnisk danske, at hos de etnisk danske familier ligger der en bevidsthed om, at man godt kan søge hjælp. I de her familier er det anderledes. Efter gud kommer forældrene. Gud er ufejlbarlig. Forældrene er næsten ufejlbarlige," siger Basim Osman.

Autoritær opdragelse

Pigerne bliver i høj grad opdraget autoritært, hvor vægten lægges på det ydre. Cathrine Nyholm fra Pigegruppen fortæller: "Det er som om, at forældrene ikke har fokus på eller snakker med pigerne om deres følelsesliv – det indre. Det er mere det ydre, der bliver lagt vægt på – det synlige: Hvordan går det i skolen? Får de læst lektier? Det er svært at trænge ind til forældrene med budskabet om, at man ikke kan koncentrere sig om lektier og skolen, hvis man har store indre følelsesmæssige problemer." Familieterapeut Jesper Juul beskriver i sin bog "Det kompetente barn" (1995), hvordan man indenfor en autoritær opdragelsesform ønsker ydrestyrede børn, for ellers mister forældrene magten i familien og dermed muligheden for at diktere, hvad der er rigtig og forkert adfærd.

"Grunden til at vi tjekker børnene mere, når de bliver teenagere, er, at der er flere udfordringer med dem. Vi vil ikke have, at børnene gør noget forkert eller laver fejl," sagde en mor, vi talte med. Familien ses som en magtstruktur med et alders- og kønshieraki: Manden bestemmer over kvinden. De voksne har magt over børnene, og man sætter ikke spørgsmålstejn ved familiens rangorden: Først manden, så kvinden, så

drengbørn og nederst pigebørn. "Der er ikke et ligeværdigt forhold mellem børn og forældre. De unge oplever, at der er mange ting, de ikke kan snakke med deres forældre om. De føler ikke, der bliver lyttet til dem," fortæller Mette Baymler fra Døgnkontakten.

Anita Johnson fra RED fortæller, at når de på RED spørger pigerne, om de har snakket med deres forældre om det, de er utilfredse med, svarer pigerne: "Vi skal gøre det, vores forældre siger. Vi ville være ulydige, hvis ikke vi gjorde, hvad vores forældre sagde. Vi ville få bank, hvis vi spurgte, hvorfor må vi ikke det og det. Vi må ikke sætte spørgsmålstejn ved det, vores forældre siger." Den autoritære børneopdragelses formål er at få børnene til at tilpasse sig og adlyde forældrene. Hvis børnene ikke samarbejder udsættes de for fysisk vold eller indskrænkninger (Juul 1995:16-26). Pigerne fortæller, at de ikke bliver set sådan, som de er, og sådan, som de har det. Det har ifølge Jesper Juul alvorlige konsekvenser, når forældre ikke anerkender deres børns ret til at have det behov, den lyst, den oplevelse, de følelser og det udtryk, som han/hun nu har. Det er afgørende for barnets muligheder for at udvikle sit selvværd, at det bliver set (Juul 1995:133).

Forældrene kan ikke bruges som guide

Mange unge står forvirrede mellem det ungdomsliv, de i hvert fald tror, de andre fører, og de krav og forventninger, som forældrene har til dem, og som ofte virker meget ultimative. En autoritær opdragelsesform levner ikke meget plads til diskussion, og med forældre, der lever afsondret fra det danske samfund, savner de unge nogle at spejle sig i. De savner voksne, der kan hjælpe dem gennem ungdomslivet i Danmark, og som de kan tale med, om det de laver. ”Jeg tror godt, at min mor og far ved det. Men så længe det ikke er italesat, så ser de igennem fingre med det,” fortæller Christina Christensen fra LOKK, at hun ofte hører. ”De savner en guide til koder, regler og grænser i det danske samfund; kender måske ikke de første tegn på at blive for fuld, på at have flirtet for meget osv. Det kan være sværere for dem end for etniske danske piger at stoppe ”mens legen er god”. De vil ofte komme længere og længere ud på overdrevet i deres handlinger og vil have sværere ved at ”vende tilbage”

end deres etnisk danske veninder,” siger psykolog Meriam Al-Erhayem (i Nøhr-Larsen 2004: 117).

Ikke mindst når de bliver anbragt uden for hjemmet, bliver det svært for pigerne. ”Pigen er blevet fortalt alt, hvad hun skal gøre hele hendes liv, altid er hun blevet styret. Når den styring pludselig forsvinder, kommer der et kæmpe tab. Det føles godt og frit i starten, men det begynder som regel meget hurtigt at gå ned ad bakke. Det danske samfund bygger helt gennemgående på, at vi alle sammen kender grænserne og selv styrer efter dem; det kan være uskrevne regler for, hvor man sætter grænser i forhold til mænd og forskellige former for misbrug; de fleste finder jo trods alt ud af at sætte dem, selv om de har været ude og eksperimentere. De grænser kan nogle af de etniske minoritetspiger slet ikke fornemme. Når hun står helt alene i verden, kan hun simpelthen ikke mærke, hvad der er op og ned. Og samtidig har hun jo sin moral med i rygsækken.” (Meriam Al-Erhayem i Nøhr-Larsen 2004: 117).

Hvorfor er det svært for forældrene at se deres børn?

Forældrenes manglende fokusering på børnenes følelser og psykiske behov kan ud over en autoritær opdragelsesform hænge sammen med, at forældre aldrig selv har talt med nogen om følelser, og de ved derfor ikke, hvordan man gør. Den manglende evne til at ”se” sine børn kan også hænge sammen med forældrenes traumer. At være traumatiseret eller psykisk syg har ofte meget store konsekvenser, og

man kan bl.a. have meget svært ved at føle kærlighed – selv til ens egne børn – og til at sætte sig i andres sted etc. Tina Mouritsen fra RCT fortæller bl.a.: ”Jeg hører mange børn af traumatiserede flygtninge fortælle, at de har en kernefølelse af ikke at blive set og hørt. Børnene fortæller, at de føler, at de lever i et fængsel. Og det provokerer forældre, der selv har siddet i fængsel.”

Tal for Rehabiliteringscenter for torturofrer viser, at en tredjedel af alle flygtninge i Danmark lider af post traumatisk stress syndrom (PTSD). De fleste personer med PTSD har samtidig en eller flere andre psykiatriske diagnoser.

SYMPTOMER PÅ PTSD ER:

- Skyld
- Depression
- Skam
- Lavt selvværd
- Mistillid
- Seksuelle problemer og impotens
- Tilknytningsproblemer
- Personlighedsforandring
- En manglende tro på sikkerhed og retfærdighed
- Selvmordstanker og selvmord
- Personlighedsforandringer
- "Hukommelses glimt"
- Søvnproblemer
- Glemsel
- Aggressivitet
- Mareridt & søvnbesvær
- Passivitet
- Stressreaktioner
- Hyperaktivitet
- Støjoverfølsomhed
- Isolationstendens
- Overdreven opmærksomhed
- Nedsat følelsesliv - manglende evne til empati, omhed og kærlighed.
- Overreaktion ved forskrækkelse, tendens til at fare sammen
- Mistro
- Hukommelses og koncentrationsbesvær
- Misbrugsproblemer

PTSD KAN OGSÅ HAVE NOGLE SOCIALE FØLGER:

- Selvdestruktiv og impulsiv adfærd
- Afmagt
- Fjendtlighed
- Somatisering
- Social tilbageslæbning, isolation
- Problemer med at styre, følelsesregulere og forstå egne børn
- Et skadet forhold til omgivelser og netværk
- Følelse af at være under en konstant trussel
- Følelse af håbløshed

Kilde: Region Syddanmark.dk

Det har mange konsekvenser for børnene at vokse op i familier, der er præget af traumer. *"Der bliver stillet uhyrlige krav til pigerne. Pigerne forventes at overtage voksenrollen. Der er byttet om på børne- og voksenroller i familien. Børnene bliver forældre for deres forældre,"* fortæller Susan Hanford om sine oplevelser med familier, der er præget af psykiske sygdom.

Sven Arvid Birkeland har forsket i efterkommere af modstandsfolk, som blev tortureret under anden verdenskrig. **Hans undersøgelse viser, at traumer fortsætter med at præge familierne i tre generationer. "Det er ikke torturtraumet, der vandrer, det er reaktionerne og måden, man tackler og mestrer det eller ikke mestrer det på, som præger familien i generationer,"** (Hjerl Hansen, 2008). Han mener, at det for flygtninge i Danmark er endnu værre, fordi de ikke har deres netværk omkring sig.

Hvordan kommer den sociale kontrol til udtryk?

Da **Souads** familie flygter til Danmark, er Souad 8 år. Hun fortæller, at hun de første par år i den danske folkeskole ikke oplever, at der er store forskelle på, hvad hun må og ikke må i forhold til sine klassekammerater. ”Det var først, da vi skulle til at til at have svømning i skolen, og min far bestemte, at jeg skulle tages ud af min klasse, som jeg var rigtig glad for at gå i, for at starte i en muslimsk friskole, at det blev rigtigt svært. Da jeg kom tilbage igen i min gamle folkeskoleklasse, var der så meget jeg ikke længere måtte. Jeg skulle komme direkte hjem fra skole i stedet for at ”hænge ud” med veninder, jeg måtte ikke komme med til fødselsdage eller fester, og jeg måtte ikke gå i det tøj, som mine veninder i klassen gik med. Jeg skulle gå med tørklæde og have mine arme og ben dækket,” fortæller Souad.

Marianne Nøhr Larsen (2004) har interviewet etniske minoritetspiger fra pigeclubber og professionelle, som arbejder med pigerne. Hun konkluderer, at for mange piger bliver det svært, når de kommer i puberteten: ”Pigen bliver så at sige voksen med ét, og hun underlægges en række restriktioner. Fra nu af skal der være styr på hende ære – både på hendes mødom og på, hvad folk siger om hende.” (Nøhr Larsen 2004:88).

Overvågning og begrænsninger

FORHOLDET TIL DRENGENE

Social kontrol udøves i høj grad for at holde pigerne "så rene som muligt" og mødommen intakt, så familien ikke vanæres. Derfor spiller pigernes samvær med drenge – eller snarere, hvordan samvær undgås – en vigtig rolle i udøvelsen af social kontrol. Etnisk Konsulentteam har haft sager med piger, som ikke måtte sidde ved siden af drenge i klassen, piger som blev overvåget af søskende eller andre i skolegården for at se, om de snakkede med drenge, og piger som kun måtte gå på gaden i følge-skab med et familiemedlem. Pigernes påklædning og make-up er "issues" i stort set alle sager. Det er langt fra alle de piger, som bliver påbudt at gå klædt som Souad, men fælles for stort set dem alle er, at de ikke må have stramtsiddende tøj på, at de skal have en lang bluse/tunika på, som dækker enden, og at forældrene ikke vil have, at de går med make-up. Der er naturligvis forskel på, hvor strenge forældrenes restriktioner er i forhold til kontakten til drenge. Nogle piger må gerne have drenge med hjem, men det er udelukket, at de må besøge drenge. "Hvis min datter skal have drengevenner på besøg, så skal jeg være hjemme, og døren til værelset skal være åben," sagde en mor, vi talte med.

Mobiltelefonen spiller en væsentlig rolle. "Mange piger må ikke have en telefon for at undgå, at de får en kæreste, da der eksisterer en enorm angst blandt forældrene for at pigerne gennem mobiltelefonen lærer drenge at kende," fortæller Narimal Iramdane fra Rabarbarlandets pigeclub.

Pigerne fortæller, at deres forældre og/eller storebrødre tjekker deres mobiltelefoner for at se, hvem de har snakket med, og hvad der står i deres sms'er. Derudover oplever pigerne at blive ringet op af forældrene, som vil tjekke, hvor de er, og hvad de laver. "Mobiltelefonen er et stærkt redskab til at udøve social kontrol. De unge kan hele tiden bliver ringet op og spurgt om, hvor de er henne, hvad de laver og med hvem," siger Tina Mouritsen fra RCT.

Internettet er for mange piger et frirum, hvor de kan få informationer og kommunikere med venner og veninder. Men pigerne oplever samtidigt, at internettet bliver brugt til udøvelse af social kontrol. Mange piger er påpasselige med, hvad de skriver om, og hvem de skriver med, fordi de har oplevet, at familiemedlemmer eller "det etniske miljø" har overvåget dem på Facebook, Arto eller lignende. Ofte må de ikke have computer på værelset, fordi forældrene vil kontrollere hvilke hjemmesider, de er inde på: "Jeg sad og tjekkede mails på computeren inde i stuen. I en mail, jeg havde fået, var der vedhæftet billeder af kvinder uden bh på. Min mor opdagede det og begyndte at råbe og skrike, og så stak hun mig en flad," fortæller Souad, som derefter ikke måtte bruge computeren.

Religiøs social kontrol

Religion spiller også en rolle i forældrenes udøvelse af social kontrol. Mange af pigerne er opdraget til at frygte Allah: *”Min mor snakker hele tiden om Allah, om hvor vigtigt, det er, at jeg er en god muslim, for ellers vil Allah straffe mig. Min mor siger, at Allah ser alt, så derfor skal jeg opføre mig som en anstændig muslimsk pige”*.

17-årig pige med pakistansk baggrund.

Fatima, en 15-årig pige med libanesisk baggrund, har været stukket af hjemmefra. Efter hun er kommet hjem holdes mæglingssmøde mellem hende og hendes forældre. Fatima har, siden hun var 9 år, gået med tørklæde. Nu har hun smidt det. *”Jeg vil gerne have, at vi snakker om det til mødet i dag, men jeg tør ikke selv tage det op,”* siger Fatima. Etnisk Konsulentteam spørger hendes far, hvordan han forholder sig til, at Fatima har taget tørklædet af. Hendes far svarer: *”Det er ok med mig. Det er ikke mig, der skal dømme. Fatima ved med sig selv, at ved dommedag, når hun står foran Allah, så vil det blive bedømt, om hun har opført sig ordentligt.”*

Ved samværsmøderne mellem Aysia, der var anbragt anonymt fordi kommunen frygtede at faren ville slå hende ihjel, og hendes mor benyttede moren sig også af religiøs social kontrol: ***”Tænk på, at profeten kan straffe dig for dine handlinger,” sagde hun, da snakken endnu en gang faldt på, hvor forføreligt det var for familien, at Aysia var væk fra hjemmet.***

Ved et andet samværsmøde havde Aysias mor taget gaver med til Aysia: Bedetæppe, neglebørste til at rengøre hænderne før bøn, bede-tøj og bede-tørklæde og et særligt kompas, så Aysia kunne finde retningen mod

Mekka, når hun skulle bede. Aysia fortalte efter mødet, at hun følte det som et pres, at hendes mor havde taget alle disse religiøse ting med til hende, og at hun ikke turde sige til sin mor, at hun slet ikke havde savnet disse ting. *”Da jeg boede hjemme, skulle jeg bede flere gange om dagen sammen med mine forældre. Det er en af de mange ting, som jeg er glad for at slippe for, efter jeg er flyttet væk fra min familie”*.

Psykolog Basim Osman forklarer, at nogle piger lever med et evigt pres fra ”øjet i det høje” (Allah), som konstant overvåger dem, og som vil dømme dem i livet i det hinsides. I det jordiske liv bliver forældrene vikarierende dommere for ”øjet i det høje”.

Fysisk vold

I stort set alle sager om social kontrol har pigerne været udsat for fysisk vold som et led i den sociale kontrol. Vi har valgt to sager ud for at illustrere, hvordan fysisk vold bliver brugt som afstraffelse, hvis pigerne opfører sig "upassende".

Etnisk Konsulentteam mægler mellem **Aysia**, en 16-årig pige med irakisk baggrund, og hendes forældre. Aysia er tvangsfjernet hjemmefra, fordi hun er bange for, at hendes far vil slå hende ihjel, efter han har fundet ud af, at hun har en etnisk dansk kæreste. "Jeg har set min søster bliver slået mange gange om ugen. En gang var det rigtigt slemt, der truede min far min søster med en kniv. Det var kun, fordi min mor satte sig imellem, at han ikke stak hende med kniven. Mine forældre ville gerne have, at jeg kiggede på, mens de slog min søster, og de sagde tit, at jeg skulle passe på, for ellers ville jeg også blive slået". Da vi spørger Aysia, hvorfor hendes søster blev slået, siger hun: "Det var altid noget med, at hun havde haft kontakt til drenge via sms eller internettet. En gang så min far hende med en dreng, han ikke kendte. Det var dér, hvor han truede hende med en kniv". Aysia er ikke selv blevet udsat for fysisk vold, men overværelsen af og truslerne om, at der ville ske hende det samme, hvis hun ikke opførte sig ordentligt, er installeret i hende. Så da Aysia kommer i puberteten, har hun allerede set på søsteren, at man i hendes familie ikke kan leve som hendes klassekammerater.

Bashra er en 16-årig pige med irakisk baggrund, som kom til Danmark med sin familie som 6-årig: "Min far er sindssyg. Han slår mig, hver gang han synes, at jeg opfører mig upassende, f.eks. hvis jeg har tøj på, som, han synes, er for stramt. Hvis han opdager, at jeg har make-up på. Når han tjekker min mobil og opdager, at der er en sms fra en dreng. Hvis han har set mig på gaden med en dreng. Og nogen gange ved jeg slet ikke, hvorfor han slår. Så slår han bare helt umotiveret. Det er ikke kun et par flade, han giver. Han slår mig ofte det samme sted i hovedet, og tit bruger han bæltter eller noget af min lillebrors legetøj til at slå ekstra hårdt med. Min far slår også min mor, og min mor slår også mig, men ikke så tit og så meget som min far. Det har de altid gjort".

Hvorfor fylder vold så meget i de sager om social kontrol, vi er inde over, og hvorfor er volden så voldsom?

Tina Mouritsen fra RCT oplever, at vold og trusler ofte bruges som kommunikationsform i traumatiserede flygtningefamilier. Der er to bevæggrunde for volden, siger hun: *”Den ene kan være, at voldsudøveren selv er blevet opdraget med vold, og at han/hun i forlængelse heraf ser vold som et velegnet opdragelsesmiddel. Den anden er vold i affekt som følge af psykisk uligevægt f.eks. post traumatisk stresssyndrom”*. Tina understreger, at størstedelen af de familier, hun møder, ikke er voldelige og ønsker at arbejde sig væk fra volden. De færreste af de familier, Etnisk konsulentteam møder, har været i behandling i Danmark. Både Aysia og Bashras forældre har været opdraget med vold og er voldsomt traumatiserede.

Psykolog Basim Osman fortæller, hvordan trusler og vold ofte er den måde, man kommunikerer på i miljøer, hvor der udøves social kontrol. I disse miljøer er hierarkiet ifølge ham meget tydeligt, og den, der er øverst i hierarkiet, vil bruge vold og trusler til at sikre sin position. Det samme er Jesper Juul inde på: *”De forældre, som har voldsanvendelse som ideologi, og som mener, at vold er et helt nødvendigt led i ansvarlig børneopdragelse, kommer ofte fra miljøer eller samfund, som er domineret af totalitære, religiøse eller politiske ideologier. Blandt disse grupper spiller det enkelte individs liv og livskvalitet en underordnet rolle, og den kendsgerning, at vold er ødelæggende for individet, gør derfor ikke noget indtryk.”* (Juul 1995:111).

Vreden kan ifølge Basim Osman være ”angstens ansigt for dem, der er bange for at miste kontrollen”. I den verden af usikkerhed og manglende information, som forældrene lever i, ”skruer de op” for truslerne og volden i håbet om at genvinde kontrol.

Det er Aysia og Bashras fædre eksempler på. Og man kan sige, at i Aysias tilfælde har volden haft den tilsligtede effekt: Aysias storesøster rettede ind og giftede sig med faderens nevø. Og ved at tvinge Aysia til at være vidne til volden mod hendes søster, er det blevet installeret i Aysia, hvor vigtigt det er, at hun følger familiens normer, for hun har set, hvad der sker i hendes familie, hvis man ”træder ved siden af”.

Forskerne Bo Wagner Sørensen og Sofie Danneskiold-Samsøe har gennemført en lang række interviews med voldsramte kvinder med etnisk minoritetsbaggrund og fagfolk. De fortæller, at familiens lidelseshistorier kan have en afgørende betydning for volden: *”Hvis kvindens far har været udsat for grumme ting i f.eks. Irak, kan den lidelseshistorie fylde så meget i familien, at den vold, faderen/ægtemanden udøver mod andre i familien, fylder meget lidt. Den vold, han udøver over kone og børn, bliver uvæsentlig i hans historie og bevidsthed.”* Når Etnisk Konsulentteam fungerer som mægler mellem etniske minoritetspiger og deres forældre, oplever vi ofte en total benægtelse fra forældrenes side omkring den vold, som pigen fortæller, hun er blevet udsat for. Det kan både hænge sammen med forældrenes angst for at udstille familiens problemer, men det kan set i lyset af Sofie Danneskiold-Samsøes og Bo Wagner Sørensens pointe også hænge sammen med, at den vold, som finder sted i familien, fylder ganske lidt, fordi f.eks. fars lidelseshistorie er altdominerende. Ligesom Basim Osman ser Bo Wagner Sørensen og Sofie Danneskiold-Samsøe, at volden er med til at opretholde hierarkiet i familien. De fortæller, at det i familierne ofte er faderen som er voldsudøver, og at moderen får en ”mellemposition”, idet hun både udsættes for vold af manden, men også undertiden selv udøver vold mod børnene.

Psykisk vold

Psykisk vold i form af trusler, skyld eller nedværdigende behandling optræder altid som en del af den sociale kontrol. Psykisk vold kan kort defineres som en *”kronisk holdning eller handling hos forældre eller andre omsorgsgivere, som er ødelæggende for eller forhindrer udvikling af et positivt selvbillede hos barnet.”* (Killén 1991:43).

TRUSLER

”Min gode vens datter opførte sig ligesom dig, og så blev hun sendt til hjemlandet.” *”Hvis du ikke holder op med at opføre dig så dansk, så bliver du sendt til Irak og bliver gift med din fætter.”* *”Hvis du ikke holder op med at se din danske kæreste, slår jeg dig ihjel.”* Sådan lyder nogle af de trusler, pigerne bliver udsat for. Susanne Steenberg Sørensen fra NEC fortæller, at i politiets statistik over æresrelaterede forbrydelser er trusler det, som fylder mest.

Også Bashra var udsat for voldsomme trusler fra sin far. Hun fortæller, at hun jævnligt blev truet med at blive sendt til Irak og tvangsgift, hvis hun ikke rettede ind og opførte sig som en *”anstændig muslimsk pige”*. Ligesom for mange andre af de piger vi møder,

tog det lang tid for Bashra at samle mod til at fortælle sin lærer, hvad hun blev udsat for derhjemme, fordi truslerne var så massive: *”Min far har sagt til mig mange gange, at hvis jeg sladrer til kommunen, om at mig og min mor bliver slået derhjemme, så slår han mig ihjel. Han har også sagt, at hvis jeg forsøger at stikke af fra familien, kan jeg være helt sikker på, at han finder mig og slår mig ihjel.”*

Cathrine Nyholm fra Pigegruppen har endnu ikke oplevet, at trusler om drab eller hjemsendelse er blevet efterlevet, men hun anerkender, at pigernes frygt er reel, fordi de har oplevet, at nogle af de trusler, som bliver udstukket, bliver efterlevet. De har f.eks. fået bank, hvis de har gjort noget forkert i familiens øjne.

Politiet har fra 2006 til 2008 haft ca. 400 sager om æresrelaterede forbrydelser.

Mere end en tredjedel af sagerne omhandler unge mellem 16 og 20 år.

Hovedparten af sagerne omhandler trusler.

Mere end 30% omhandler dødstrusler.

NEDVÆRDIGENDE SPROGBRUG OG GESTIK

"Hvis min far synes, at jeg har for dansk tøj på eller opdager, at jeg går med make-up, kalder han mig for luder," fortæller Bashra. Anita Johnson fra RED fortæller, hvordan hun stadig bliver overrasket og forundret over, hvor grimt pigerne er blevet talt til i hjemmet. Alle er blevet kaldt luder eller forskellige dyrenavne: "Pigerne fortæller, at det er sådan deres far tiltaler dem, at de ikke er blevet kaldt andet der hjemme i lang tid, og det synes de er krænkende. En af dem, vi havde her, sagde: "Jeg har ikke en gang holdt en dreng i hånden eller kysset ham, så hvorfor bliver han ved med at kalde mig for luder?" Men det er ikke kun ordene, men også foragten de bliver udsat for, der er svær at leve med. En foragt de frygter at møde mere end noget andet.

Endelig oplever en del af pigerne at blive "frosset ud" derhjemme: "Hvis pigen i familiens øjne har gjort noget forkert, fryser de hende ud derhjemme ved ikke at snakke til hende eller ikke lade hende sidde med ved bordet under måltiderne," fortæller Christina Christensen fra LOKK. Christina Christensen fortæller, at de piger, som vender hjem til familien efter et midlertidigt brud, ofte bliver udsat for denne form for psykisk vold: "Mens pigen har været væk fra hjemmet, fortæller forældrene, hvordan alt vil være glemt, hvis bare deres elskede datter vil komme tilbage til dem. Forældrene forvisser pigen og de professionelle om, at de slet ikke vil være vrede eller bebrejde pigen noget, hvis bare hun kommer hjem, men det holder bare sjældent vand." Christina fortæller, at pigen ofte hurtigt, efter hun er vendt hjem, oplever at blive "frosset ud".

SKYLD SOM PRESSIONSMIDDEL

"Vil du være skyld i, at din mor bliver endnu mere syg?" "Hvis din farfar i Pakistan hører om dette, dør han." "Jeg kaster mig ud foran et tog." Dette er eksempler på, hvad pigerne bliver udsat for, når de er gået til myndighederne og har fortalt, hvad de udsættes for derhjemme.

"Spørg Souad, om hun er stolt af, at hun gør sin mor syg ved at opføre sig på den måde?" sagde Souads storebror flere gange gennem mæglingforløbet. Også Souads far gav hende skyldfølelse: "Tak min datter, fordi du viser så stor taknemlighed for alt, hvad vi har gjort for dig".

"Jeg bliver så ked af det og vred, når de bruger størstedelen af den ene times månedlige samvær på at give mig dårlig samvittighed for at presse mig hjem," er Aysias kommentar til familiens forsøg på at give hende skyldfølelse. "Personalet på RED bruger en del tid på at ringe rundt til diverse hospitaler for at tjekke op på budskaber fra pigernes familie om snarlige dødsfald. Det er vi nødt til, for at pigerne kan slippe deres skyldfølelse," fortæller Anita Johnson. De har dog endnu ikke oplevet, at familiernes påstande om snarlige dødsfald har været sande. En del af pigerne kan dog ikke leve med skyldfølelsen og vælger derfor at flytte hjem til familien igen. Hvor den fysiske vold er synlig og klar for både offer og voldsudøver, forholder det sig ifølge Killén (2004) ofte anderledes med psykisk vold: Hverken den unge eller forældrene er nødvendigvis klar over, at de er henholdsvis offer for og udøver af psykisk vold. I modsætning til fysisk vold er de påførte skader ved

psykisk vold ikke synlige, og sårene kan betegnes som indvendige, men de er ifølge Killén (2004) mere ødelæggende end nogen anden form for overgreb. Ifølge Killén (2004) er den mest centrale konsekvens af at være udsat for fysisk og psykisk vold, at den unge mister den nødvendige tillid til sine forældre, og det kan derved blive vanskeligt for den unge at skabe tillidsfulde forhold til andre og tro på sit eget værd. Udøvelse af fysisk og psykisk vold er en form for afvisning af barnet, og barnet oplever ikke, at dets værdi og behov bliver anerkendt. Når et barn ikke bliver anerkendt, får det ifølge Jesper Juul en opfattelse af, at det er forkert, og det mister selv-værd samtidig med, at det akkumulerer skyldfølelse. Det lave selvværd og skyldfølelsen viser sig dog ofte ifølge Juul (1995) som loyalitet overfor forældrene. Lavt selvværd og en voldsom skyldfølelse er kendetegnende for mange af pigerne. Anita Johnson fra RED og Inge Loua fra Kastaniehuset oplever, at det fører til, at pigerne hungre efter bekræftelse fra mænd, og det gør dem til lette ofre: *”De er dårlige til at passe på sig selv i mødet med mænd. Mange af*

pigerne på RED har mødt mænd på nettet, som de efterfølgende har mødt med på steder, hvor det var svært for dem at komme væk. De er lette voldtægts ofre,” fortæller Anita Johnson fra RED.

Forskerne Sofie Danneskiold-Samsøe og Bo Wagner Sørensen peger på den samme problematik: *”De kvinder, som flygter fra en voldelig ægtemand eller en voldelig familie, føler sig ensomme. De har ingen eller få nære relationer tilbage efter brud med familie eller ægtemand og bliver derved nemt ofre for nye voldsudøvere”.*

Mange undersøgelser viser, at børn og unge, der bruger al deres energi på at forsøge at overleve og tilpasse sig den fysiske og psykiske vold, som følge deraf har dårlig opfattelsesevne, begrænset begrebsforståelse og manglende viden i forhold til det, man kan forvente (Det Kriminalpræventive Råd 2002: 47). Størstedelen af de piger og drenge, vi møder, som er udsat for fysisk og psykisk vold har svært ved at følge med i skolen, lave lektier og fremstår ofte som meget umodne og uvidende.

Sladder

At sladder ofte fører til øget social kontrol over for pigerne, giver nogle følgevirkninger, som forældrene ikke medtænker. *”Giv mig et blow-job, ellers starter jeg et rygte om dig,”* er nogle af pigerne på Kastaniehuset blevet truet med. *”De er lette ofre i den forstand, at de er villige til at gøre næsten hvad som helst, hvis de bliver truet med, at der ellers vil blive startet et rygte om dem,”* fortæller Inge Loua. Det er dog også et magtmiddel, de selv kan finde på at bruge: *”De samme piger, som bliver truet til at udføre diverse ydelser, hvis de vil undgå, at der bliver startet et rygte om dem, bruger selv bevidst sladder til at skade de andre piger på Kastaniehuset,”*

fortæller Inge Loua og Kirsten Høgh.

Inge Loua fortæller, at pigerne på Kastaniehuset oplever, at den sociale kontrol bliver værre, efter de er flygtet hjemmefra: *”Inden pigerne flygtede, var det primært den nærmeste familie, som udøvede social kontrol. Efter pigerne er flygtet hjemmefra, begynder netværket og familien i hjemlandet at sladre om, hvilken dårlige pige hun er.”* *”Vi er ikke selv typerne, der sladrer om andre. Men i vores kultur betyder ære og sladder meget. Der er mange, som går og sladrer om hinanden,”* sagde Souads far på et mæglingssmøde.

Også drengene udsættes for social kontrol

Det er først og fremmest pigerne, der bliver set som kulturbærere. Det er dem, der har ansvaret for familiens ære. Det er derfor ikke overraskende, at Tina Magaard konkludere, at de etniske minoritetsdrengene ikke er underlagt det samme omfang af social kontrol som pigerne (Magaard 2009). På Kløvermarken har de også gjort den iagttagelse: Der er langt flere restriktioner overfor pigerne end overfor drengene. De oplever, at drengene, i modsætning til pigerne, gerne må være (seksuelt) sammen med det modsatte køn – eller måske snarere, at der i højere grad bliver set igennem fingre med, at de er det. Men også drengene oplever at være udsat for pres og skulle kæmpe for medbestemmelse.

Mustafa er en 16-årig dreng med pakistansk baggrund, som frygtede at blive tvangsgift med sin kusine, som bor i Pakistan: *”Lige siden vi var helt små, har det været bestemt, at vi skal giftes. Men jeg vil ikke giftes med en traditionel pakistansk pige som min kusine. Når jeg engang skal giftes, skal det være med en dansk pige eller med en pakistansk pige, som tænker og opfører sig vestligt.”* Han havde svært ved at tale med sin far om det af de samme grunde som mange af pigerne: Ville hans far lytte til ham? Ville det sætte hans far i et dårligt lys, at han brød ægteskabskontrakten – ville det vanære familien? Og hvad med kusinen, ville det sætte hende og hendes familie i et dårligt lys? Angsten for at vanære familien var, ligesom vi oplever det hos pigerne, udtalt hos Mustafa. I modsætning til mange af pigerne, var Mustafa ellers ikke udsat for social kontrol. Da han var blevet udrustet med viden om sine rettigheder, og det blev klart for ham, hvad han kunne forvente sig af syste-

met af hjælp, gik han selv hjem og sagde til sin far, at han ikke ville giftes og efter en længere snak, var faren indforstået med at aflyse bryllupsplanerne.

Souads storebror Murat har også mærket, at hans selvbestemmelse er begrænset, eller måske snarere, at han har skullet kæmpe for sin medbestemmelse: *”Da jeg var færdig med gymnasiet, ville jeg gerne læse idræt på universitetet. Det var min far meget i mod. Han sagde, at jeg hellere skulle læse jura eller til ingeniør”.*

Han oplevede også, at forældrene gerne så ham gift snart, og da han som 24-årig efter lang betænkningstid tog sig sammen til at fortælle sine forældre, at han gerne ville flytte i en lejlighed for sig selv, mødte han ingen forståelse fra sine forældre: *”Mine forældre kunne slet ikke forstå, hvorfor jeg ville flytte væk fra min familie og slet ikke, når jeg ikke engang skulle giftes.”*

Murat oplevede altså også et pres fra forældrene om at foretage bestemte valg, men i modsætning til sin søster var presset ikke større, end at han fik lov. Souad fortæller: *”Min bror gør alt det, han ikke må for vores forældre: Han ryger, drikker, går til fester og har sex med danske piger. Det er meget lettere for ham at gøre det i det skjulte, for mine forældre overvåger ham ikke hele tiden. Han har aldrig skulle gå direkte hjem fra skole, og han har også fået lov til at være sammen med sine venner om aftenen.”* Forfatter og foredragsholder Christina Aamand udtrykker forskellen på måden, hvorpå der udøves social kontrol overfor etniske minoritets piger og drenge, således: **”For drengene er der tale om undertrykkelse på 1. klasse.”** (Foredrag 15.9.2009).

I de sager, Etnisk Konsulentteam har haft med drenge, har familiens ære ikke fyldt nær så meget, som be-

kymringen for, om de eksempelvis ryger ud i kriminalitet: ”Jeg kontrollerer min søn, når han vil gøre de ting, han har lyst til, selv om jeg har sagt, at det ikke er en god ide. Jeg tjekker hans sms’er, når jeg bliver bekymret for, hvad han går og laver. F.eks. hvis han vil tage et sted hen, og vi har diskuteret det, og jeg har sagt nej, så går han ind på sit værelse og sms’er. Det er normalt for en mor at gøre sådan. Jeg tjekker ikke hans sms’er selv, men får hans storesøster til at gøre det,” fortalte en

mor vi interviewede, som var bange for, at drengen var på vej ud i kriminalitet. Drengene kan ofte også tilgives og rummes i familien i langt højere grad end pigerne. Vi har oplevet storebrødre, som har begået kriminalitet og siddet i fængsel uden, at det har haft konsekvenser for familiens accept af dem, hvorimod deres lillesøster er blevet ekskluderet, fordi hun ikke ville gå i traditionelt tøj og gerne ville være sammen med sine veninder efter skoletid.

Social kontrol kan føre til psykiske problemer

”Jeg tror ikke, at de elsker mig. De er ligeglade med mig, og jeg ville bare ønske, at jeg var død. Det er anden gang, jeg har forsøgt selvmord. Første gang var jeg kun 11 år. Jeg kan ikke holde alle de problemer ud. At vi aldrig bare kan være sammen på en rar måde. Ligegyldigt hvad jeg siger, så bliver det straks vendt til, at jeg har gjort noget forkert. De tror ikke på mig overhovedet, og jeg skal lyve mig til bare at gå en tur med en veninde.” Sådan siger Dina, 14-årig pige med irakisk baggrund, første gang vi møder hende.

”Den sociale kontrol fremmer ikke den moderne ungdomskultur som frihedssøgende, normbrydende etc. Den skaber en fælles spændetrøje med andre, og den bliver ofte også overført til andre. Den kan være en måde at italesætte sig som ikke-dansk og måske ligefrem som modsætning til det danske. Jo flere vi er, jo bedre kan vi holde det,” siger Basim Osman.

En del af pigerne bliver meget frustrerede over at skulle leve op til alle de forskellige forventninger, der stilles til dem, og som de har svært ved at få til at harmonere: ”Hvis du vil have, at jeg skal opføre mig sådan, hvorfor sender du mig så ikke til Pakistan, så vil

det hele være meget nemmere. Jeg kan ikke leve op til dine forventninger, så længe vi bor i Danmark,” sagde en 16-årig pakistansk pige.

”Jeg er mere dansker end indvandrer – men når jeg er hjemme, er jeg muslim. Man lever i to verdener,” siger Gitta, en 16-årig pige med bosnisk baggrund (i Nøhr-Larsen 2004:104) ”Man har ikke noget liv, når man lever i to verdener – der er nødt til at være overvægt i den ene. Det er bare så svært at vælge – fx mellem kæreste og familie.” (Nøhr-Larsen, 2004:106).

”Sommetider ville jeg ønske, at jeg aldrig var taget af sted; at jeg aldrig havde set andet end min landsby i Tyrkiet. Hvis jeg var blevet der, havde jeg ikke haft alle de spørgsmål, al den tvivl. Alle forventningerne og frustrationerne over ikke at kunne få det hele. Og det havde ikke bekymret mig, at jeg skulle giftes med min fætter, for der havde måske ikke været noget alternativ.” (Nøhr-Larsen, 2004:107).

”Det har alvorlige konsekvenser for pigerne, når de føler sig tvunget til at leve et dobbeltliv. De bliver angste, ensomme, deprimerede og selvmordstruede. Pigerne kan blive kronisk psykisk syge, hvis de ikke får hjælp,” fortæller også sagsbehandler Susan Hanford. Anita Johnson

fra RED og Inge Loua fra Kastaniehuset fortæller begge, at de oplever, at en stor del af de piger, de har boende, har det så dårligt psykisk, at de skal i behandling.

17-årige Sana, hvis mor er pakistaner, bliver udsat for voldsom social kontrol: *”Min mor har sagt, at hun slår mig ihjel, hvis hun ser mig sammen med en dreng,”* fortæller hun til et mæglingmøde mellem hende og mor. Hun bliver anbragt uden samtykke, men vender

hjem igen efter få dage. Da vi møder hende igen umiddelbart efter hjemkomsten, er hun ude af stand til at snakke med os. Hun hyperventilerer, stirrer tomt ud i luften, svarer ikke på spørgsmål og klammer sig til sin mor. Hun bliver efterfølgende kørt til psykiatrisk skadestue. *”En del af de piger, der indordner sig, bliver fysisk og psykisk dårlige af det,”* siger Anita Johnson fra RED.

Det svære dobbeltliv

”Mange af pigerne er som to personer. De er jo ikke anderledes end danske piger. De vil gerne være den person, de er, men det er svært. Når piger f.eks. ryger, så går det ud over forældrene: ”De er dårligt opdraget,” får de at vide. Det er svært for dem. De bliver dunket derhjemme og dunket i skolen. De går rundt som tikkende bomber. Mange af pigerne har taget masser af piller for at slå sig selv ihjel. De binder sig ofte hurtigt, fordi de hungrer efter kærlighed og nærhed. Det kan blive meget pinligt, fordi de satser så meget på en bestemt fyr. Når han så ikke vil alligevel, så går de helt ned. De har virkeligt brug for trygheden.” Det fortæller Narimal fra Rabarbarlandets pigeklub.

”Nogen skejer ud og kan ikke håndtere den frihed, de har tiltusket sig, men de fleste er ”bare” i gang med at orientere sig. De er ikke ude for at drikke alkohol eller gå i seng med drenge – men for at se, hvad andre unge laver,” skriver Marianne Nøhr-Larsen (Nøhr-Larsen 2004:115). Måske har de kærester, men det er ofte meget uskyldigt. Problemet bliver som regel først stort, når det bliver en vane at lyve, og løgnene bliver en større og større del af pigernes liv. Så bliver det et spind, som det er svært at vikle sig ud af igen

(Nøhr-Larsen 2004:115). Etnisk Konsulentteam og informanterne i denne rapport oplever, at nogle af pigernes vane med at lyve også gør sig gældende, når de fortæller om problemerne i hjemmet til professionelle.

”De lyver for at overleve. Det er så indgroet i pigerne, så de fortsætter med at lyve overfor pædagogerne på de opholdssteder, de flytter til. Nogle får svært ved at skelne mellem virkelighed og fantasi,” fortæller Susan Hanford. Og dobbeltlivet bliver ekstra svært, når de både skal dække over de ting, de udsættes for derhjemme, og samtidigt skal digte historier om deres liv overfor forældrene derhjemme. **”Den sociale kontrol skaber ofte en elastisk sandhed, halve sandheder eller ligefrem små løgne. Det giver et stort psykologisk problem, at man kommer til at lyve så meget, at den sociale kontrol fordrer, at de unge hele tiden bøjer sandheden,”** siger Basim Osman.

Ensomhed og isolation bliver en af konsekvenserne af at leve et dobbeltliv. Alt det man ikke taler om. Angsten for sladder. Mange piger tror, de er alene om at have det svært på netop deres måde (Nøhr

Larsen, 2005:112). Selvmedicinering er en anden måde at forsøge at overleve det på: ”Jeg røg meget hash på et tidspunkt, og nogle gange tog jeg også stoffer for at kunne holde alle min fars tæsk og trusler ud,” fortalte en 16-årig pige med irakisk baggrund.

”Man må fortælle forældrene, at deres piger er meget mere udsatte, fordi de ikke kan fortælle, hvor de er henne,” siger Inge Loua fra Kastaniehuset.

Dem, der går linen ud

17årige **Güzel** med irakisk baggrund bliver fjernet fra hjemmet, fordi hun er udsat for social kontrol blandt andet i form af fysisk og psykisk vold. Hun pjækker fra skole, ryger – også hash – drikker og lyver sig til at gå til fester. På institutionen fortsætter hun på samme måde og bliver smidt ud og kommer på en anden institution. Hun stopper med at gå i skole og hænger ud med nye venner, som tager en del stoffer. Da hun mødes med sine forældre og Etnisk Konsulentteam, har hun kæresten i hånden og siger om sin mor: ”Hvis hun begynder på noget af sit pis, spytter jeg på hende.”

Güzel er en af de piger, der modsætter sig social kontrol ved at bryde alle familiens regler. ”For mange etniske minoritetspiger starter problemerne ofte med helt ”almindelige” pubertetsproblemer, såsom at blive uvenner med sine forældre over ikke at måtte det samme som veninden. Pigen begynder at gøre oprør, først i skjul – hun snyder sig til fritid, snyder sig til at ryge, snyder sig ud i natten, gør i det hel taget ting, som svarer til, hvad etnisk danske piger kan finde på at gøre, hvis de ikke får lov. Men for nogle af de etniske minoritetspiger kammer det over og tager magten fra dem. Særligt de piger, som pludseligt og radialt søger at blive så danske som muligt, kan få problemer.” (Psykolog Meriam Al-Erhayem i Nøhr Larsen 2004:117).

Pigerne agerer ofte efter en logik om, at de alligevel har brudt alle udtalte og uudtalt regler, så nu kan det hele være lige meget, og de kan lige så godt gå linen ud. Nogle piger bliver medlemmer af bander og tæskehold.

Hvordan spotter man den sociale kontrol, og hvordan skal man imødekomme den som professionel?

Flere undersøgelser peger på, at professionelle kan opleve udfordringer i det at intervenere i familier med etnisk minoritetsbaggrund, fordi kulturen, relations- og reaktionsmønstre umiddelbart synes meget fremmed (Skytte 2007:10). Den professionelle faglige kunnen bliver i nogle tilfælde sat ud af spil, når det drejer sig om etniske minoritetsfamilier. I en del sager undlader professionelle at gribe ind, fordi de oplever problemerne som kulturspecifikke. I andre sager bliver de overrumplet af historiens dramatiske karakter og akutanbringer uden at undersøge sagen tilstrækkelig (Allégårdsprojektet 2004:10). Frontmedarbejdere må arbejde med at nedbryde disse barrierer og fokusere på de problemer, som er belastende og dårlige for den unges udvikling uafhængig af familiens etniske baggrund.

De redskaber, der bliver præsenteret her, er funderet i en nysgerrig og anerkendende tilgang til de unge og deres forældre. Redskaberne er dialogbaserede samtaleformer med udgangspunkt i en systemisk referenceramme, hvor afsættet er i den enkelte og i den kontekst, den unge er en del af. Den systemiske tankegang er anvendelig i forhold til at skabe forandring og udvikling, igangsætte læreprocesser og skabe bæredygtige relationer mellem den unge og forældrene. En systemisk referenceramme kan give bud på en måde til at omgås andre mennesker, hvor det enkelte menneske respekteres samtidig med, at forandringsprocesser igangsættes.

Da **Aysias** sagsbehandler første gang møder hende, ligger hun på hospitalet efter at have forsøgt selvmord. Hele familien står omkring dem, mens de snakker, og sagsbehandleren får bekræftet den historie, som kommunen allerede mener at kende: Familien er velintegreret – faren kom til Danmark som flygtning, og efter 3 måneder på sprogskole fik han praktikplads og efterfølgende fast arbejde. Familien bor i parcelhus i et kvarter, hvor der kun bor etniske danskere. Storesøsteren klarer sig godt og er i gang med en uddannelse, og sagsbehandleren vurderer, at de problemer, Aysia må have, kan løses med familievejledning, som familien dog efterfølgende afviser.

”Da min sagsbehandler kom på besøg på hospitalet og ville tale med mig, mens mine forældre var der, kunne jeg jo ikke fortælle hende, hvor dårligt jeg havde det der hjemme. Så derfor sagde jeg ikke noget om det. Jeg mistede troen på, at kommunen kunne hjælpe mig væk fra min familie,” fortæller Aysia. Forud er gået en masse år, hvor Aysia har følt familiens bånd snerre. Hun må ikke gå i SFO, deltage i svømmeundervisning, komme med på lejrskole, deltage i arrangementer/fødselsdage i klassen og se veninderne efter skoletid. Hun oplever, at forældrene ikke har nogen forståelse for hendes verden. De taler ikke dansk og deltager hverken i forældremøder eller skole-hjem samtaler. På trods af at de bor i et etnisk dansk kvarter, kender de ingen etniske danskere, og Aysias mor føler sig isoleret, har en depression, ”ondt i livet”, søvnbesvær og manglende hukommelse. Far er traumatiseret, hvilket han aldrig er blevet behandlet for.

Og så er der storesøsteren **Afshaa**, der præcis som Aysia har forsøgt selvmord som 14-årig. Skolen oplyser på det tidspunkt, at Afshaa mistrives, har indlæringsvanskeligheder og ser trist ud. Ved psykologsamtaler efter selvmordsforsøget fortæller Afshaa, at hun er bange for sin far, at hun føler sig indespærret. Psykologen tolker det som almindelige pubertetsproblemer og har også et par samtaler med faderen, som han anser som meget omsorgsfuld. Psykologen ender med at skrive i sin udtalelse, at han mener, at man skal nedtone bekymringerne for faren. Psykologen anbefaler kontaktperson til Afshaa og familien. Ingen af de anbefalede tiltag iværksættes, da familien umiddelbart herefter flytter.

Efter sit selvmordsforsøg fortæller Aysia en lærer, at hun har det svært, at hun føler sig overvåget, og et par måneder senere fortæller hun læreren, at hun gerne vil væk hjemmefra. Ingen griber ind. Først efter en ferie i hjemlandet, hvor faren har truet med at slå hende ihjel eller tvangsgifte hende, hvis hun ikke opfører sig ordentligt, sker der noget. Aysia får hjælp af hendes danske kærestes forældre til at tage kontakt til kommunen, og hun bliver tvangsfjernet til et anonymt opholdssted. Der er nu gået tre måneder siden selvmordsforsøget.

Umiddelbart kommer Aysia fra en velfungerende familie, og alt ser pænt ud på overfladen. Ingen spørger ind til forældrenes psykiske tilstand, og hvad det betyder for børnene. At pigerne bliver begrænset i deres udfoldelse, bliver accepteret som noget kulturelt, man ikke skal blande sig i. Måske var Aysias sag ikke endt med at blive en langvarig anonym anbringelse, hvis nogen havde forsøgt de ting, som vi vil komme ind på i dette afsnit.

Skab trygge rum

Men hvordan når lærere, pædagoger og sagsbehandlere at opfange den sociale kontrol, som de unge udsættes for, inden problemerne vokser sig for store? Hvordan kunne Aysias problemer været blevet opdaget i tide? Det er langt fra alle unge, som sætter ord på problemerne i hjemmet. Mange unge tør ikke fortælle om problemerne og konflikterne eller fortæller kun dele af det, som forgår i hjemmet. Mange unge holder den sociale kontrol, de udsættes for, skjult for deres venner, klassekammerater, lærere og pædagoger, fordi de er flove over at fortælle, at deres mobiltelefon bliver tjekket, eller at de bliver slået. Anita Johnson fra RED fortæller: *”Hvis de ikke må komme med til et arrangement sammen med kammeraterne kan de f.eks. finde på at lyve og sige, at de har en aftale med deres kusine, fordi de er flove over at fortælle, at deres forældre har forbudt dem at tage til fest”*.

”Mange af de unge får tæv, mest af forældrene, men også af brødrene, men de vil gerne beskytte deres familie, så de siger ikke noget. De er så bange for at miste forældrene, fordi de jo også holder af dem,” fortæller Narimal Iramdane fra Rabarbarlandets Pigeklub. Anita Johnson fra RED har lignende erfaringer: *”Folkeskolelærerne må have antennerne ude og indberette deres bekymringer til socialforvaltningen.. Folkeskolelærerne skal være opmærksomme på, at pigerne måske ikke ”bider på” første gang, de bliver spurgt om, hvordan de har det derhjemme. De skal måske spørges mange gange, før de åbner op”*.

Kendetegnende for alle vores informanter er, at de opfordrer til, at man skaber et trygt rum for snakken for at få de unge til at åbne op.

Det trygge rum kan også skabes i mindre grupper: *”I Pigegruppen har vi skabt et rum, hvor pigerne kan komme ud med de frustrationer, følelser og behov, som de ikke kan komme ud med der hjemme,”* fortæller Cathrine Nyholm fra Pigegruppen. Det kræver en fortrolighed – et sted, hvor man ved, at man kan stole på hinanden. Samtidigt understreger flere af vores informanter, hvor vigtigt det er at møde den unge der, hvor de er: *”Det er vigtigt at tage pigernes bekymringer om rygter og sladder alvorligt, for det er en stor del af deres virkelighed,”* siger Inge Loua fra Kastaniehuset.

En del unge kræver, at fortroligheden bliver bevaret. At læreren, sagsbehandleren etc. ikke går videre med historien, de har fortalt, og det er et dilemma, hvordan man på den ene side takler sin skærpede indberetningspligt og bekymring for den unge, og på den anden side bevare den fortrolighed, man har opnået. På den ene side kan man være den eneste, som den unge nogen sinde har åbnet op overfor, og det kan være katastrofalt at ødelægge den gode kontakt. På den anden side kan man ikke gemme sin viden om overgreb og børn, der mistrives i årevis. **Det gælder derfor om, at gøre den unge så tryk som mulig ved, at man vil være der og hjælpe dem igennem. Gøre det realistisk, hvad der vil ske, hvis vi går videre med det, den unge har fortalt, og give den unge tid til at vænne sig til tanken. Myterne om den ”farlige” kommune skal aflives. Det bedste er ofte, hvis den voksne, der har opnået den unges fortrolighed, går med op til sagsbehandleren etc.**

At hjælpe de unge og deres familier til at håndtere konflikterne

Udgangspunktet for at hjælpe mennesker i konflikt er, at konfliktens parter selv ejer konflikten, og dermed er de også de bedste til at løse den. Derfor er det vigtigt at respektere de unge og deres familiers meninger og bekymringer og inddrage familien så meget som muligt. Det kan være fordelagtigt at få hjælp udefra til at finde frem til løsninger og aftaler, som alle konfliktens parter kan leve med. Det er udgangspunktet for Center for Konfliktløsnings forståelse af håndtering af konflikter. Etnisk Konsulentteam er inspireret af Centrets tilgang til konflikt-håndtering og vil i det nedenstående præsentere en række redskaber, som er brugbare, når professionelle skal hjælpe etniske minoritetsfamilier i konflikt. Man skal dog være opmærksom på, at den unge kan "trække i land" og ikke tør sige noget foran forældrene. Derfor er det nødvendigt, at man som professionel forud for mødet med forældrene sikrer sig, at den unge tør konfrontere forældrene med problemerne i hjemmet. Det er vigtigt at understrege, at konflikter i sager om social kontrol kan være så optrappede, og magtforholdet mellem den unge og forældrene kan være så skævt, at det må frarådes at konfrontere den unge med forældrene.

SAG OG RELATION

Kirsten Frydensberg, master i retorik og underviser på Center for Konfliktløsning, og Else Hammerich, cand.pæd. og stifter af Center for Konfliktløsning, definerer konflikter som "uoverensstemmelser, som indebærer spændinger i og mellem mennesker" (Hammerich og Frydensberg 2009:10). Uoverensstemmel-

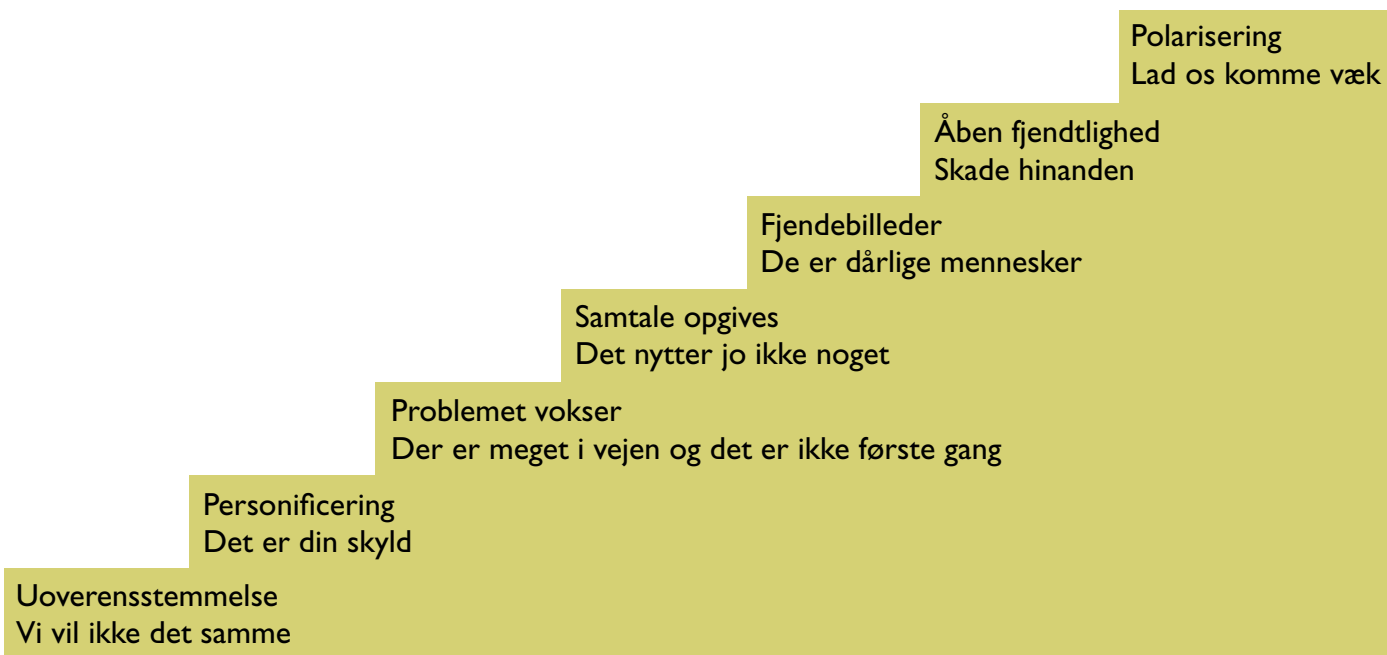
ser henviser til indholdet af den sag, parterne slås om. Spændinger henviser til relationen mellem de uenige (hvordan de slås, og hvad det gør ved forbindelse mellem konfliktens parter) (Hammerich og Frydensberg 2009:11). Der er tale om en konflikt, selvom kun den ene part oplever det konfliktfyldt. I Souads tilfælde var der flere sager, hun og hendes forældre var uenige om: Skulle hun gå med tørklæde eller ej? Skulle hun med til 9. klasses afslutningsfest eller ej? Alle disse enkeltsager kan rummes i en overordnet sag, som man kunne kalde: "Hvilket ungdomsliv må en 17-årig pige med iransk baggrund leve?" At Souad og hendes forældre var uenige om så mange ting havde stor indflydelse på deres relation: Den bar bl.a. præg af mistillid og vrede.

I enhver konflikt er der elementer af både sag og relation, og en løsning er kun mulig, hvis parterne gør noget ved både sagen og relationen:

Hvis det eneste, der bliver ændret i en konflikthåndtering, er følelserne mellem parterne, uden at det konkrete problem er afklaret, vil problemet snart dukke op igen og feje de venlige følelser væk. Og omvendt: Hvis parterne bliver enig om en teknisk løsning på uenigheden – i Souads tilfælde kunne det eksempelvis være, at hun skulle have tørklæde på, når hun gik på gaden med sin familie – uden at parterne er kommet over deres mistro eller vrede, så er løsningen næppe holdbar, og der vil sikkert hurtigt dukke nye problemer op (Hammerich og Frydensberg 2009:11). Derfor er det vigtigt, at man som konflikthjælper, hjælper parterne til både at tale om sagen og relationen.

KONFLIKTTRAPPEN

Konflikttrappen (Hammerich og Frydensberg 2009:11) kan give overblik over, hvor konflikten mellem den unge og forældrene befinder sig, og hvilken form for hjælp der er brug for.

- 1. Uoverensstemmelse** Parterne vil ikke det samme. Sag og relation er adskilt.
- 2. Personificering** Selve problemet kommer i baggrunden, og den anden bliver problemet. Man giver den anden skylden og mistænkeliggør den andens hensigter.
- 3. Problemet udvides** Gamle uafsluttede konflikter dukker frem samtidig med man bliver mere opmærksom på flere fejl og mangler hos den anden.
- 4. Samtale opgives** Parterne begynder at tale om hinanden og kommunikerer med handling, fx vender ryggen til, undgår øjenkontakt, m.m. Begynder at søge forbundsfæller.
- 5. Fjendebilleder:** Den anden bliver genstand for foragt. Målet er nu at få ret og vinde over den anden.
- 6. Åben fjendtlighed** Fjendtlige handlinger, fysisk og psykisk.
- 7. Polarisering** Parterne kan ikke længere være på samme sted og have kontakt.

På de første trin, hvor konflikten drejer sig om sagen, og hvor relationerne endnu er intakte, vil parterne ofte kunne skabe dialog og selv forhandle sig frem til en løsning. På de midterste tre trin, hvor konflikten er blevet personlig, vil parterne sjældent være i stand til at skabe dialog og forhandle sig frem til en løsning uden hjælp. Relationerne er ofte så beskadigede, at kommunikationen præges af misforståelser. På det sidste trin er kommunikationen ofte ophørt, og det kan være vanskeligt, selv med inddragelse af en professionel, at gå i dialog eller forhandling. De piger, der som Aysia frygter æresdrab, skal som udgangspunkt ikke indgå i dialog eller forhandling med forældrene, før de er anbragt et sikkert sted.

Konflikthjælperens rolle er at hjælpe den unge og familien med at nedtrappen konflikten. Det kan gøres ved at hjælpe parterne med at adskille sag og relation og ved at hjælpe parterne til at være konkrete i deres udmeldinger og væk fra generaliseringer som: ”Jeg må aldrig noget som helst for mine forældre.” ”De vil altid bestemme alting.” ”Hun gør altid, hvad det passer hende.” ”Hun tager aldrig imod råd fra os.” Få i stedet pigen og hendes forældre til at fortælle om konkrete situationer, som beskriver problematikken. Og få dem til at reflektere over, om der ikke har været undtagelser, hvor pigen rent faktisk har haft medbestemmelse, og hvor pigen har lyttet til forældrene.

KONFLIKTERS DIMENSIONER

En konflikt har flere dimensioner, og det er vigtigt at gøre sig klart, hvilke dele af konfliktens dimensioner, som er i spil, fordi konflikters forskellige dimensioner skal håndteres på forskellige måder.

Konflikter i forhold til den omgivende struktur kan i sager om social kontrol handle om, at forældre ikke vil have, at deres datter kommer med på lejrskole eller deltager i svømmeundervisning. Ifølge Folkeskoleloven er det obligatorisk at tage med på lejrskole og at deltage i svømmeundervisning. Pigerne kan ikke fritages fra disse ting, som de eksempelvis kan fra kristendomsundervisning. Det betyder imidlertid ikke, at man ikke skal lytte til forældrenes skepsis overfor eksempelvis svømmeundervisning. Det kan være, at det bliver mere tåleligt for forældrene, at deres pige deltager i svømmeundervisningen, hvis der eksempelvis bliver sat forhæng for brusekabinerne.

Pointen med opdelingen i på den ene side konflikter om interesser og det instrumentelle og på den anden side det personlige og værdimæssige er naturligvis, at tingene hænger sammen. En konflikthjælperes rolle er at hjælpe konfliktens parter med at finde ud af, hvilke værdimæssige og personlige ting, som ligger til grund for interessekonflikten. Den grundlæggende antagelse i konfliktmægling er, at man forhandler om interessekonflikter, men at konfliktens parter først er i stand til at rykke sig, når de har lyttet, forstået og anerkendt den andens værdier og det personlige (Hammerich og Frydensberg 2009:32-39).

Se figur på næste side.

FORHANDLING VS. DIALOG

Da kommunikationen i familierne, som vi tidligere har været inde på, ofte er dårlig, er hverken den unge eller forældrene vant til dialog som samtaleform, og derfor kan det være en lang og besværlig proces, men den er efter vores mening nødvendig. Det er Etnisk Konsulentteam erfaring, at det først er, når forældre føler sig lyttet til, forstået og anerkendt for deres værdier og det personlige, at de vil rykke sig i forhold til eksempelvis at give den unge lov til at gå i biografen med veninderne eller deltage i klassefesten.

Og det gælder også den anden vej: For unge, som udsættes for social kontrol i konflikt, kan det være godt at hjælpe dem til at forstå og tydeliggøre baggrunden for forældrenes handlinger. Ofte ved de unge ikke ret meget om forældrene. Det er langt fra unormalt, at de unge ikke aner noget om forældrenes fortid som politisk aktive i Irak, fængslingen og torturen, de har været udsat for. De har ofte ikke ret meget begreb om, hvor de værdier, forældrene har, kommer fra, og det gør det endnu sværere for de unge at forstå deres forældre. ”Man må flytte fokus til, når forældrene viser omsorg,” siger Basim Osman. Det var først, da Dina hørte om hendes mors to år alene med tre små børn i Libanon, hvor hun ikke vidste, hvordan hun skulle skaffe mad til næste dag, at hun forstod, hvorfor moren altid var bekymret for, hvad næste dag ville bringe.

Faciliter empowerment processer

Empowerment er at sætte folk til at handle selv. Empowerment kan defineres som at opnå kontrol over eget liv. Det vil sige at opnå kontrol over de kritiske og afgørende faktorer, der holder mennesker fast i undertrykkelse eller afmagt, hvor de ikke har kontrollen. Alle mennesker har behov for at skabe sig et godt liv, og det gode livs fundament er at opleve en sammenhæng i tilværelsen, således at den opleves som begribelig, håndterbar og meningsfuld. Empowerment betyder magt, kraft og styrke, hvor vækst i erkendelse, indsigt og selvforståelse går hånd i hånd med en kraftfuld handle. Empowerment er både en proces og et mål i sig selv (citater fra <http://da.wikipedia.org/wiki/Empowerment>).

Antropolog Marianne Nøhr Larsen, der i en år-række ledede Mellempøkeligt Samvirkes pige-gruppe, lægger sig tæt op af empowerment-tankegangen og understreger, at man ikke skal "empowere" nogen, men hjælpe dem til selv at finde deres styrker og træffe deres valg: "Jeg tænker på identitet som et hus, man har arvet efter sine forældre, og hvor man hele tiden får lyst til at møblere om og skifte ud, efterhånden som man inspireres af de cirkler, man færdes i – det tager lang tid at finde frem til ens helt egen stil. Vi kan hjælpe pigerne med at finde de butikker, der handler med møbler, nye som brugte, og vi kan vise dem, hvordan vi selv møblerer vores huse. Vi kan også stille møblerne op for dem – men vi kan ikke skabe følelsen af Hjem for dem. Følelsen af at høre til. Vi kan være sikre på, at hvis vi overbeviser dem om, at det rigtige er at smide alt det gamle væk, så vil de gå rastløse og rodløse rundt i deres stuer." (Nøhr Larsen 2004:311).

Så hvordan hjælper man pigerne til at træffe de valg, som er bedst for dem?

Det kan f.eks. forgå i grupper: "For pigernes vedkommende kan en vigtig del af en empowermentproces fx være at lære at udtrykke følelser og åbne op for tabuer i grupper af ligesindede og via fællesskabsfølelsen opbygge en styrke ved at vide, man ikke er alene." (Nøhr-Larsen 2004:208). Hun har i sin bog nogle beskrivelser af, hvordan man kan arbejde med pigerne. Hun taler for, at man anerkender styrkesiderne: "At anerkende etniske minoritetsbørn betyder således også at give barnet og de ting, det har med sig - og som det mestrer – en status. (...) Anerkendelsen består således også i at støtte pigen i det frie valg – men samtidigt at have respekt for andre end pigen selv og se hende i hele den kontekst, hun lever i." (Nøhr-Larsen 2004:212-213). Samtidigt mener hun, at man ikke må være for fastlåst i sine løsninger, men åbne mange veje og spørge ind til, hvad de selv mener om situationen og de muligheder, de har. Det kan i sig selv være en opgave at få pigerne til at tro på, at forandring kan lade sig gøre. Det vigtige er dialogen. Pigerne skal ikke overbevises – de har brug for en modpart til at spejle og reflektere op imod, som forholder sig til det, de siger.

Brug dine interkulturelle kompetencer

Iben Jensen, kultursociolog og lektor i kommunikation på RUC, har skrevet ”Grundbog i kulturforståelse” (RUC 2005). Hun mener, at interkulturelle kompetencer er vigtige, når man skal forsøge at hjælpe de unge. Hun definerer interkulturelle kompetencer således:

Respektér andre menneskers syn på virkeligheden, selvom den strider mod ens egne erfaringer og opfattelser af virkeligheden. At respektere andre menneskers syn på virkeligheden er ikke det samme som at erklære sig enig med dem. Iben Jensen påpeger, at det er vigtigt at stå ved sine egne kulturelle værdier. I sager om social kontrol kan det eksempelvis handle om at stå ved en forståelse af, at unge skal have lov at gøre deres egne erfaringer, og at det er tilladt at begå fejl, som man kan lære af, hvilket ikke er tilfældet i mange af familierne. Et andet eksempel kunne være, at piger og drenge skal have lige meget frihed til at udforske ungdomslivet. Som Unni Wikan skriver: ”Kultur må aldrig komme foran individets grundlæggende menneskerettigheder. Respekt for kulturer må altid være underlagt respekten for det enkelte menneskes integritet og velfærd.” (Wikan 2003:254).

Her ud over understreger Iben Jensen vigtigheden af:

- At have kendskab til og erfaring med interkulturel kommunikation
- At have en faglig indsigt i samfundsmæssige forhold som globalisering og multikulturelle samfundsmodeller
- At have en faglig indsigt i hverdagspolitiske forhold omkring diskrimination og mediernes fremstilling af etniske grupper i samfundet
- At have en faglig indsigt i begreber som kultur, etnicitet og kulturel identitet (Jensen 2005:10)

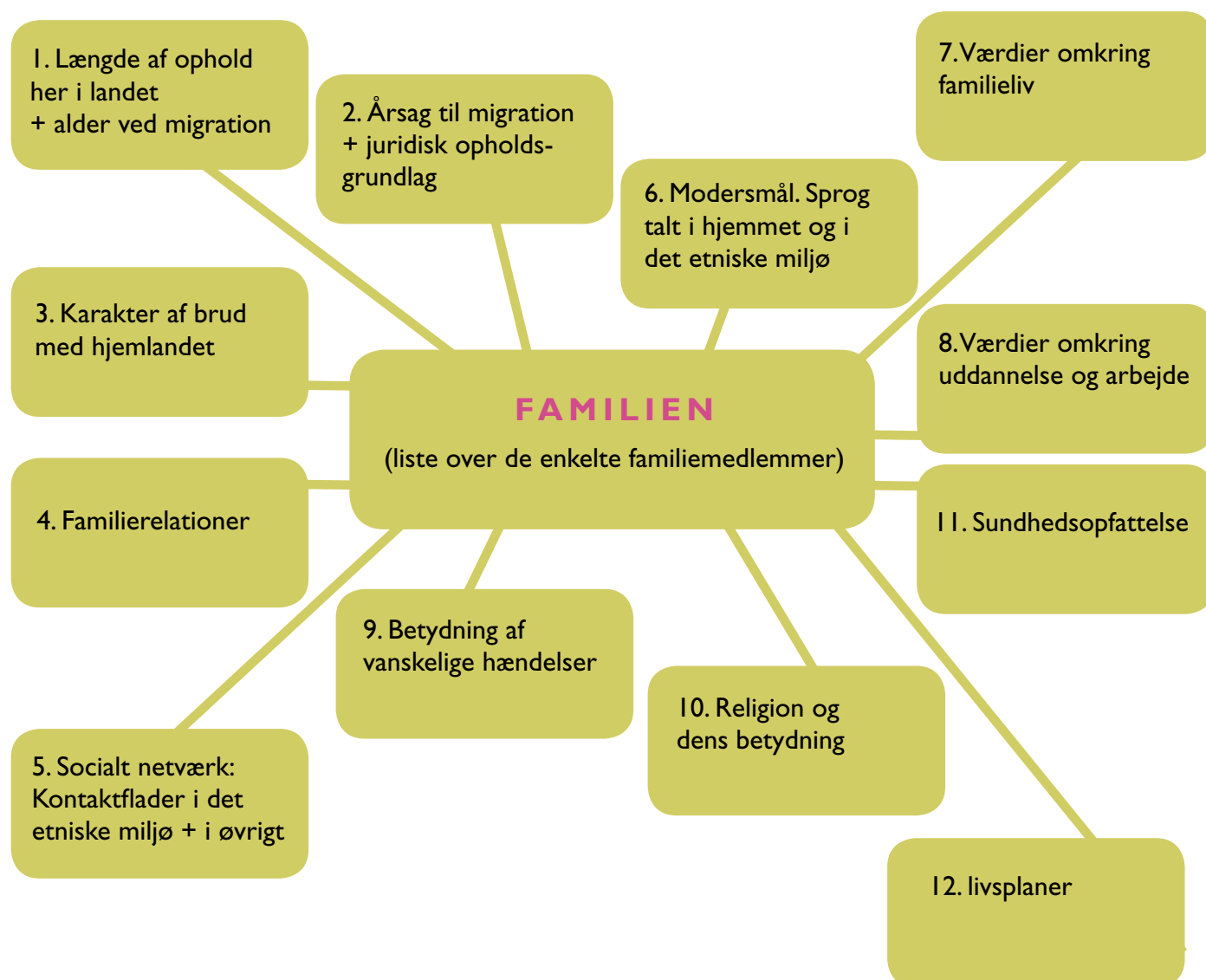
Kulturagrammet

– et redskab til at forstå konflikter

Lektor ved Institut for sociologi, socialt arbejde og organisation ved Aalborg Universitet Marianne Skytte har i sin bog "Etniske minoritetsfamilier" (2007) udviklet et værktøj, hun kalder Kulturagrammet (Skytte 2007:91). Det er en guide til, hvad det er vigtigt at spørge ind til, når vi har med etniske minoritetsfamilier at gøre. Ved at bruge Kulturagrammet kan man få et mere nuanceret og holistisk billede af familiens livssituation, og det kan hjælpe os til ikke at drage forhastede konklusioner, ud fra vores fordomme.

Brugen af Kulturagrammet kan give fagfolk nye forståelser og erkendelser i komplekse familiesager og dermed nye ideer til konkrete handlemuligheder. Etnisk Konsulentteam har udviklet deres egen version af Kulturagrammet, som her er målrettet i forhold til sager om social kontrol.

Udgangspunktet er en opstilling af alle familiemedlemmer, så man får et overblik over, hvem der har betydning for familien.

1. Længde af ophold her i landet og alder ved migration

Hvor længe har familien levet i eksil, og var de andre steder på vej til Danmark? Er de kommet sammen, eller er deres historie forskellig, og har de været adskilt undervejs? Hvor gamle var de, da de kom til Danmark? Har de boet her siden de var børn, og har de gået i skole her, eller er de kommet hertil som voksne?

2. Årsager til migration og juridisk opholdsgrundlag

Hvorfor familien er endt i Danmark har betydning for deres forhold til livet her. Er de flygtninge eller familiesammenførte? Kan de tage på ferie til hjemlandet, og tænker de vil vende hjem? Kan de se de familiemedlemmer, der stadig bor i hjemlandet og hjælpe hinanden med problemer? Hvilken opholdstilladelse har de? Unge, der bliver ført ud af landet i en længere periode på genopdragelse eller til et ægteskab, risikerer at miste deres opholdstilladelse i Danmark, og i det hele taget kan det få afgørende betydning for den aktuelle sag, hvilket opholdsgrundlag de har.

3. Karakter af brud med hjemlandet

Hvordan familiens forhold til hjemlandet er, er vigtigt. Forestiller de sig, at opholdet her er midlertidigt? Sidder hele familien tilbage i krig og kaos til evig bekymring for dem, der lever i eksilet? Lever de i bevidstheden stadig mere i hjemlandet end i Danmark? Har de brudt med alt, og lever nu et helt andet liv uden den store kontakt? Der er ofte stor forskel på karakteren af bruddet med hjemlandet inden for den samme familie. Hvor forældrene, der er vokset op i hjemlandet, har en stor del af deres identitet der, føler en stærk tilknytning til hjemlandet og måske romantiserer over det, så har børnene et andet forhold til hjemlandet. De oplever det måske som gammeldags og rigidt og er ikke nær så positivt

stemt, hvilket kan give mange spændinger i familien. Det er Etnisk Konsulentteams oplevelse, at det kan give voldsomme konflikter i familien, at familiemedlemmer har så forskelligt et forhold til hjemlandet.

4. Familierelationer

Hvordan er familiens magtstruktur på tværs af landegrænser m.m.? Hvem bestemmer, hvad de forskellige familiemedlemmer må og ikke må? Hvem forholder forældrene sig til, når de tager en beslutning – er det eksempelvis farmor i hjemlandet eller en anden, der reelt har en stor indflydelse på, om datteren får lov at tage med på lejrskole eller ej? Er det far eller mor, der beslutter, om man skal gå i noget bestemt tøj? Og var der måske en tante eller søster, der kunne hjælpe med at tale den unges sag? Variationerne er mange. Etnisk Konsulentteam har oplevet sager, der ikke kunne løses, før farfar fra Pakistan kom på besøg i Danmark.

5. Socialt netværk – kontaktflader i det etniske miljø og i øvrigt

Familiens adgang til information, følelsen af om de selv bestemmer over deres liv, mulighed for at diskutere problemer etc. afhænger i høj grad af deres netværk. Udgøres hele netværket af dem, de møder i moskeen? Kommer alle deres kontakter fra et snævert etnisk miljø med et bestemt syn på, hvordan man skal leve? Er der børn i familien, der har uddannelse, og som kan hjælpe med at forstå verden omkring dem? Går forældrene på arbejde og deltager i small-talk'en i kantinen om de uregerlige teenagere, eller taler de kun overfladisk med naboerne om, hvor fantastisk deres børn klarer sig? I de fleste sager er det vigtigt at danne sig et billede af, hvem det er, familien spejler sig i, og hvilken adgang de har til informationer for at forstå, hvorfor de gør, som de gør. Hvis forældrene pga. æresbegreber og etnisk

begrænset netværk kun hører de gode historier om de dydige døtre, der altid gør, hvad deres forældre siger, kan det være svært at forstå, når deres egen datter ikke er sådan.

6. Modersmål – sprog talt i hjemmet og det etniske miljø

Dels er det selvfølgelig vigtigt at gøre sig klart, hvor store danskundskaber familien har. Ikke kun fordi en tolk kan blive nødvendig ved samtaler, men også fordi at begrænset dansk giver begrænset adgang til informationer og kontakt. Der kan være stor forskel på, hvad man kan udtrykke på forskellige sprog. Etnisk Konsulentteam har mødt unge, der havde svært ved at tale med deres forældre, fordi de kun kunne tale om følelser på dansk, mens faren kun kendte den slags ord på arabisk.

Når børnene agerer tolke for deres forældre, får de ofte en indsigt i forældrenes liv, de ikke skulle have haft, og som giver dem en anden magt over forældrene.

7. Værdier omkring familieliv

Det er væsentligt at gøre sig klart, hvad de enkelte familiemedlemmer mener, er vigtige værdier i familien. Er det vi-identiteten som en ren og harmonisk familie, hvor alle opfører sig ærbart og rigtigt, der er det vigtigste? Hvilke forestillinger har forældrene om, hvordan børnene skal opføre sig? De ting, der er vigtige at spørge ind til her står beskrevet i afsnittet om, hvorfor social kontrol opstår. Og så er det vigtigt at danne sig et billede af, om de forskellige familiemedlemmer er forandringsparate. Kan de rykke sig, eller står de meget fast på det, de står for nu?

8. Værdier omkring uddannelse og arbejde

Er det vigtigt for forældrene, at børnene får uddannelse eller arbejde? Skal det være en længere uddannelse, som de synes er god, eller må den unge vælge

efter lyst og evne? Hvis forældrene vægter højt, at pigen skal være jurist, er det ikke så sandsynligt, at hun bliver tvangsgift som 15-årig. Omvendt kan forældres urealistiske forventninger om, at den unge skal tage en længere videregående uddannelse gøre, at den unge ikke kan håndtere det og måske opgiver uddannelse på forhånd.

9. Betydningen af vanskelige hændelser

Især flygtningefamilier har ofte voldsomme traumer med i bagagen, som kan have stor indflydelse på den måde, familiens kultur har udviklet sig på. Traumer kan have vidtrækkende konsekvenser, og det kan være afgørende for den måde, der bliver talt på i hjemmet, og for hvad man må og ikke må som barn, hvor forandringsparate de voksne er mv. Derfor er det vigtigt at spørge ind til, hvad familien har med sig i bagagen, og hvad det betyder i deres hverdag. Det er ikke sikkert, at de selv er klar over det, men det er vigtigt at have sig for øje, at der kan være nogle ting, der spiller ind her.

10. Religion og dens betydning i hverdagen

Etnisk Konsulentteam hører ofte professionelle beskrive en familie som ”meget religiøse”. Det siger sjældent særligt meget om familien. Det vigtige er derimod, hvordan de er religiøse, og hvad religion betyder i deres hverdag. Er far lige under gud, og dermed noget man ikke kan stille spørgsmål ved, eller er forholdet til religion mere afslappet? Hvilke forventninger er der til de unges religiøsitet – har de religionsfrihed? Har forældrene selv læst Koranen og har deres egen tolkning af den, eller er de analfabeter og lever efter, hvad andre fortæller dem, der står i den? Lad være med at tro, at regler ikke kan laves om. Man må gerne udfordre folks opfattelse af religiøse regler, så længe man gør det på en respektfuld måde.

11. Sundhedsopfattelse

Sundhedsopfattelse er selvfølgelig særligt vigtig at vide noget om i de familier, hvor der er tale om fysisk eller psykisk sygdom. I hjem, hvor der er syge forældre, kan det have stor betydning for, hvordan resten af familien må opføre sig. Forældrenes sundhedsopfattelse kan også sige noget om, hvordan de takler livet i det hele taget. Er sundhed noget man selv har indflydelse på, eller er det noget udefrakommende, der skal løses med medicin?

12. Livsplaner

Hvilke drømme/ønsker/planer har familiemedlemmerne for fremtiden? Etnisk Konsulentteam oplever, at der ofte er stor forskel på de enkelte familiemedlemmers planer for sig selv og hinanden. Mens forældrene drømmer om veluddannede børn, de kan tage med hjem til hjemlandet og finde gode ægtefæller til, så drømmer de unge om at flytte hjemmefra, finde sig en kæreste her og få sig en ganske anden uddannelse, end forældrene havde tænkt.

Husk at spørge til familiens sociale forhold

Det, som ikke er indeholdt i Kulturagrammet, men som kan være vigtigt at have med for at få et ordentligt billede af familien, er de sociale forhold, ikke mindst for at kunne adskille, hvad der er kulturelt, og hvad der er social betinget.

Hvordan bor familien? Kan de hver især lukke døren og være alene, eller er de ved at blive vanvittige alle sammen af at skulle være sammen med andre konstant. For mennesker med PTSD kan det være afgørende, at de har mulighed for at være alene ind i mellem, hvis man skal kunne fungere.

Har forældrene job og uddannelse? Har andre i familien og omgangskredsen job og uddannelse? Det kan være afgørende for en families indsigt og magt over eget liv, at de kender nogen, der kan hjælpe dem med at forstå ting ved det danske system, som de er usikre på.

Hvordan er familiens økonomi? ”14 procent af indvandrere fra ikke-vestlige lande og 12,4 procent efterkommere lever i relativ fattigdom. Til sammenligning udgør antallet af fattige etniske danskere 2,4 procent. Det svarer til, at hver 7. indvandrer fra ikke-vestlige lande lever i fattigdom, mens det ”kun” gælder hver 40. etniske dansker.”

Det viste en undersøgelse, som Arbejderbevægelsens Erhvervsråd gennemførte i 2009*. Ud over det er svært ikke at kunne købe det, man gerne vil, og det man gerne vil give ens børn, så kan det også være et psykisk pres og en belastning i familien, hvis de skal vende hver øre. Ofte har familierne også forpligtigelser i hjemlandet, og der kan være andre, der presser dem til at yde noget.

* http://www.ae.dk/files/AE_hver-7-indvandrer-lever-i-fattigdom.pdf

Alt det du skal være opmærksom på

REALITETSTEST DE UNGES VERSION AF HISTORIEN

Unge, der giver problemerne med forældrene en ekstra tand, er et velkendt fænomen. Der kan være forskellige grunde til, at de unge overdriver situationen i hjemmet: De unge er bange for, at de ikke får hjælp, hvis de ikke smører lidt tykt på. De har svært ved at definere det, der er svært, og så er det nemmere at råbe op om eksempelvis tvangsægteskaber og æresdrab. De har selv svært ved at skelne mellem, hvad der er den reelle trussel, og hvad de forestiller sig.

At en ung overdriver situationen eller fortæller forskellige versioner af problemerne i hjemmet til forskellige fagfolk behøver ikke at betyde, at han/hun ikke har problemer. Det er bare uhyre vigtigt, at man grundigt tjekker sammenhæng og tvivlsspørgsmål, f.eks. ved hjælp af Kulturagrammet, så den unge og familien får den rigtige hjælp. Man gør ikke den unge en tjeneste ved at fare for voldsomt frem på et forkert grundlag.

De unge skal hjælpes til at blive bevidste om, hvad det er, de gør og sætter i gang, så de ikke fortryder med det samme igen: ”Vi interviewer dem mindst to gange og er to med hver gang, og det er svært for de unge at sidde og lyve groft to gange. Det er vigtigt at gøre de unge klart, at det har nogle effekter, det de gør, og at de forstår hvad der sker. Vi vil ikke tale dem fra deres forehavende, men de skal kende fakta. Der er eksempelvis nogle myter om, hvor meget man kan få. De skal vide, hvad det er for en rejse, de skal på, og hvor farerne ligger,” siger Leif Randeris fra Indvandrerrådgivningen.

På den ene side skal de unge kende deres rettigheder og vide, hvor de kan henvende sig, og hvilken hjælp, de kan forvente at få. På den anden side skal de også gøre sig klart, hvilke konsekvenser deres valg kan få, og de skal rustes til at klare det, de nu skal igennem. ”For at komme den forestillede sociale kontrol til livs, skal man prøve at få de unge til at gengive nøjagtigt, hvad der er blevet sagt. Nogle kan, andre bliver fanget i følelserne og angsten,” siger psykolog Basim Osman. Det er vigtigt at hjælpe den unge til at blive klar på, hvad det er, der er svært, og hvad der evt. gør dem bange: ”Man skal udfordre de unges fortolkninger af situationen lidt og også hjælpe dem til at se deres egen rolle i situationen,” siger Christina Christensen fra LOKK. ”Vi har gode erfaringer med at realitetsteste den unges forventninger i forhold til familien og deres løsningsforslag. Er den strategi, du har valgt, hensigtsmæssig? Vi har også gode erfaringer med at lade den unge vide, hvad vi som fagfolk har erfaring med virker. Vise den unge, at man har masser af erfaring med den problematik, de sidder i: Jeg ved godt, hvordan tingene hænger sammen i forhold til ære og skam, for det har jeg mødt mange gange før”.

Det kan være godt at spørge ind til, om de har en kæreste, for Etnisk Konsulentteam oplever i en del sager, at en kæreste var motivet til at flygte. Det betyder ikke, at de ikke har en grund til at henvende sig og bede om hjælp eller flygte ud af hjemmet, for der er ofte mange andre ting, der har fået dem til at tage sådan en beslutning, men det kan være godt at gøre sig klart, hvor meget kæresten fylder i ønsket om at komme væk.

”Mange piger vælger at blive gift tidligt for at slippe væk fra hjemmet, selv om de måske oven i købet har en anden kæreste. For pigerne virker det så enkelt at blive gift og så flygte ud af ægteskabet, men ikke når de først sidder i det.” Det fortæller Narimal Iramdane fra Rabarberlandets pigeclub, der har oplevet piger, der kom ud i endnu værre situationer ved at forsøge at flygte den vej, og derfor råder hun til at tale pigerne fra den slags løsninger.

HJÆLP DE UNGE TIL AT FORHANDLE SIG TIL MERE RUM

”De unge er nødt til at tilpasse sig, alt andet er brud med familien. De både afskyr det og er afhængige af det. Der er mange, der får hjælp, som så tager tilbage igen,” siger Leif Randeris. Det er vigtigt at tale med pigerne om muligheden af at forhandle sig til et større råderum i stedet for at bryde helt med familien, da det er de færreste, der kan holde det ud i længden. ”Hvad kan du selv gøre for at få mere frihed? De kunne måske få mere frihed på den lange bane, hvis de rettede ind på den korte bane, eksempelvis i valget af tøj,” siger Inge Loua fra Kastaniehuset.

”De piger, der får uddannelse, får ofte lov til at tage med på studierejser etc., og studiet kan ofte udskyde ægteskab, så de ender med selv at få lov at vælge deres mand. Mange forældre har så travlt med at deres børn skal have gode uddannelser, så der er faktisk piger, der læser noget helt andet end forældrene tror. De finder først ud af det, når pigerne bliver ældre,” fortæller Narimal Iramdane fra Rabarberlandets pigeclub.

HJÆLP DE UNGE TIL AT NAVIGERE I DERES VIRKELIGHED

Bevidstheden om, hvad de gør, og hvordan de passer på sig selv, er i det hele taget vigtig: ”I klubben opfordrer vi pigerne til passe godt på sig selv. Vi siger til pigerne, at de ikke kun skal skrive med drengene, men møde dem i virkeligheden, så de ikke kan snyde med, hvem de er, så de ikke pludseligt viser sig at være en bror eller noget. Udenlandske fyre er tit besidderiske og kontrollerende, og det giver pigerne hinanden gode råd om. Fra 16-års alderen er pigerne ofte meget bevidste om ære og skam,” siger Narimal Iramdane. Det handler om at hjælpe de unge med at finde ud af at navigere i den virkelighed, der er deres. Cathrine Nyholm fortæller, at de i Pigegruppen bruger meget tid på at snakke med pigerne om, hvad deres egen rolle er, når de fortæller om konflikter i hjemmet. Og at de forsøger at arbejde med pigernes følelse af at blive behandlet som små børn: ”De skal blive stærke nok til at kræve af forældrene, at de involverer dem i, hvad der foregår i familien, også selv om det er ting, der gør ondt at få at vide. Og andre gange er det modsatte tilfældet: Pigerne skal lære at sige fra over for det alt for store ansvar, de bliver pålagt af familien,” siger Cathrine Nyholm fra Pigegruppen.

De unge skal også kende deres rettigheder: Hvornår er det de skal henvende sig, og hvor går de så hen? ”Det er vigtigt, at man ikke lover for meget. At man tilbyder at tage kontakt til myndighederne, og man får dem til at tage kontakt til os eller Etnisk konsulentteam f.eks. Og så er det godt, hvis man har tid til at tage med den unge i systemet,” siger Leif Randeris. Det er også vores oplevelse, at det er afgørende, at den unge har nogen at støtte sig til og helst en voksen, der kan hjælpe dem til at blive realistiske i deres forventninger og krav.

Mange unge har kun veninderne, der er lige så urealistiske i deres forventninger som dem selv, og det er derfor vigtigt at have en voksen at snakke med i sådan en proces.

NÅR DU SKAL I DIALOG MED FORÆLDRENE

I Etnisk Konsulentteam har vi aldrig mødt forældre, der ikke ville deres børn det bedste, men de kan have en anden forståelse af, hvad der er til deres børns bedste, eksempelvis i forhold til de unges medbestemmelse, indgåelse af ægteskab m.m. For at kunne være med til at igangsætte en forandringsproces er det vigtigt at lytte til forældrenes forståelse af problematikken og forsøge at finde ud af, hvorfor de har så stort et behov for at opsætte rigide regler.

”Man skal sørge for at få helheden. Både de voksne og de unges udgave. Man skal lade være med at tænke på, om det er sandt. Lad dem folde historierne ud. Få forældrene til at fortælle. Man skal være en facilitator for en snak med begge parter. Lad være med at komme med formaninger, men være ydmyg over forældrenes kærlighed til deres børn,” siger Basim Osman. **De mødre, vi har talt med i forbindelse med denne rapport, følte ikke, at der blev lyttet nok til dem, og at der var forståelse for deres baggrund. De havde et stort behov for anerkendelse af, at de forsøgte at opdrage deres børn så godt, de kunne i forhold til deres værdier om børneopdragelse.** *”Det fordrer, at forældrene er tydelige i deres kommunikation, hvis de unge skal forstå deres intention, og det betyder rigtigt meget for de unge. Der er nogen, der har sagt, at ”det, du gør, råber så højt, at jeg ikke kan høre det, du siger.” Det, tror jeg, er ret så udbredt. Man må flytte fokus til, når forældrene viser omsorg,”* siger Basim Osman.

INSTITUTIONERNES ROLLE

Institutioner kan være en vigtig del af tilkæmpelsen af råderum for de unge. Både Pigegruppen og Rabarbarlandets pigeclub laver mange ting med pigerne, og de arbejder hele tiden på at opbygge et tillidsforhold til forældrene, der gør, at de tør lade deres piger tage med på ture etc.

Som tidligere beskrevet udspringer social kontrol bl.a. af angst og usikkerhed overfor det ukendte. Det gælder derfor om at gøre det ukendte kendt og trygt for forældrene.

Også på Sønderbros åbne afdeling oplever de, at de har en vigtig rolle i forhold til skabelsen af råderum for de unge. De forsøger at hjælpe forældrene og de unge med at forstå hinanden. *”Alene dialogen om, hvad der er rimeligt, og hvad der ikke er, har en effekt. Vi bruger meget tid på at snakke med de unge og forældrene om, hvad der skal til, for at de må gøre forskellige ting, og vi taler med de unge om, hvordan de kan tale med forældrene om problemerne, og om konsekvenserne af at leve et dobbeltliv, og hvilke alternativer de har,”* siger personalet på Kløvermarksvej.

DEN GODE KONTAKT TIL FORÆLDRENE

Hvordan skabes en god kontakt til forældrene, når der er en tendens i familierne til ikke at ville udstille problemer ud ad til? Nedenfor trækkes nogle af de redskaber frem, som kan give en god kontakt:

- *”Forudgående information om møders formål og indhold samt eksplicitering af rammer, tidsplan og forventninger kan være medvirkende til at foregribe konflikter, som kan opfattes som kulturafhængige.”* (Skovholm 2005:89). Åbenhed og tillid er derfor nøgleord for den gode kommunikation samt fokusering på enkle budskaber og en entydig kommunikation.
- Nysgerrighed, åbenhed og empati er nøgleord, der går igen. Alle mennesker vil gerne anerkendes for det gode. Fortæl forældrene, at du ved, at de har gjort deres bedste.
- Find ud af, om der er nogle familiemedlemmer, som er ”fornuftige”, der kan deltage i møder. Bl.a. sagsbehandler Susan Hanford har erfaring med, at sådanne familiemedlemmer kan være med til at konfliktnedtrappe situationen.
- Brug familiekonsulenter som afledere. Familierne kan få luft ved at snakke med en familiekonsulent, som ikke er en myndighedsperson.
- Afsæt masser tid af i disse sager. Susan Hanford fortæller, hvordan hun har brugt timer på telefon-samtaler og møder med familier, som havde brug for at komme ud med alt ”galden”. Etnisk Konsulentteam afsætter også masser af tid til møder med forældre forud for mæglinger.
- Afhold samarbejds møder/netværks møder med de professionelle, som er omkring den unge, den unge selv og forældrene. Hvis den unge har fortalt forskellige versioner af sin historie til forskellige professionelle, kan et netværks møde også være med til, at de professionelle bliver mere afklaret i forhold til problemernes karakter.
- Bevar den respektfulde tone. Sagsbehandler Susan Hanford siger f.eks. ikke til forældrene, at de lyver, men i stedet: *”I har to forskellige versioner af virkeligheden”*. Hun har oplevet, at det på den måde har været lettere for forældrene at ”give sig” lidt efter lidt.
- Vise og forstørre pigen overfor forældrene, for i de fleste tilfælde har forældrene ikke ”set” deres pige, og de bliver som regel glade, når man roser dem for deres dejlige datter.

KONFLIKTMÆGLING

”I Konfliktmægling hjælper en neutral tredjepart (mægler) parterne med selv at finde en løsning på deres konflikt.” (Adrian 2007:9).

Konfliktmægling hjælper parterne til at se, høre og forstå hinanden. *”Mægling tydeliggør begge parter behov i mere ligeværdige rammer,”* siger Cathrine Nyholm fra Pigegruppen. *”De ved jo ikke, hvad hinanden vil,”* siger Susanne Steenberg Sørensen fra NEC.

”Mægling er det eneste, der kan løse op for det.” Hun ville ønske, at politiet kunne sætte mange flere mæglingsop, end de gør lige nu.

Etnisk Konsulentteam tilbyder konfliktmægling i etniske minoritetsfamilier. Mægling kan være med til at igangsætte forandringsprocesser i familierne, fordi de unge og deres forældre kommer til at tale sammen på en ny måde og tale om ting, der aldrig har været sagt før. Mægling giver de unge mulighed for at forstå nogle af de følelser og behov, som lægger til grund for forældrenes udøvelse af social kontrol. Mægling giver samtidig professionelle omkring familien et nyt indblik i familien, fordi de mekanismer, der gør sig gældende i familiemedlemernes interaktion, bliver tydelige i mæglingsrummet.

Magtforholdet mellem den unge og forældrene kan være så skævt, at den unge ”trækker i land” og ikke tør sige noget, når forældrene er til stede. Der kan også være situationer, hvor den unge, som det var tilfældet med Aysia, bliver fjernet fra hjemmet og anbragt anonymt, fordi man er bange for, hvad fami-

lien kan finde på at gøre. Her vil det tendere til overgreb at sætte den unge ind i et mæglingsrum med forældrene. I disse situationer tilbyder Etnisk Konsulentteam diplomatimægling. Det betyder, at Etnisk Konsulentteam holder møder med den unge og forældrene hver for sig for bagefter at bringe budskaberne videre til ”modparten”. Diplomati-mæglingsop ender ofte ud i, at den unge får mod til at møde forældrene til en almindelig mægling. Etnisk Konsulentteam har gode erfaringer med at lade den unge have en bisidder med til mæglingsmøderne. Det kan være en klubpædagog, kontaktpersonen fra akutinstitutionen eller en helt tredje. Bisidders rolle er at bakke den unge op og tage over, når det bliver for svært for den unge at fortælle, hvad han/hun har på hjertet.

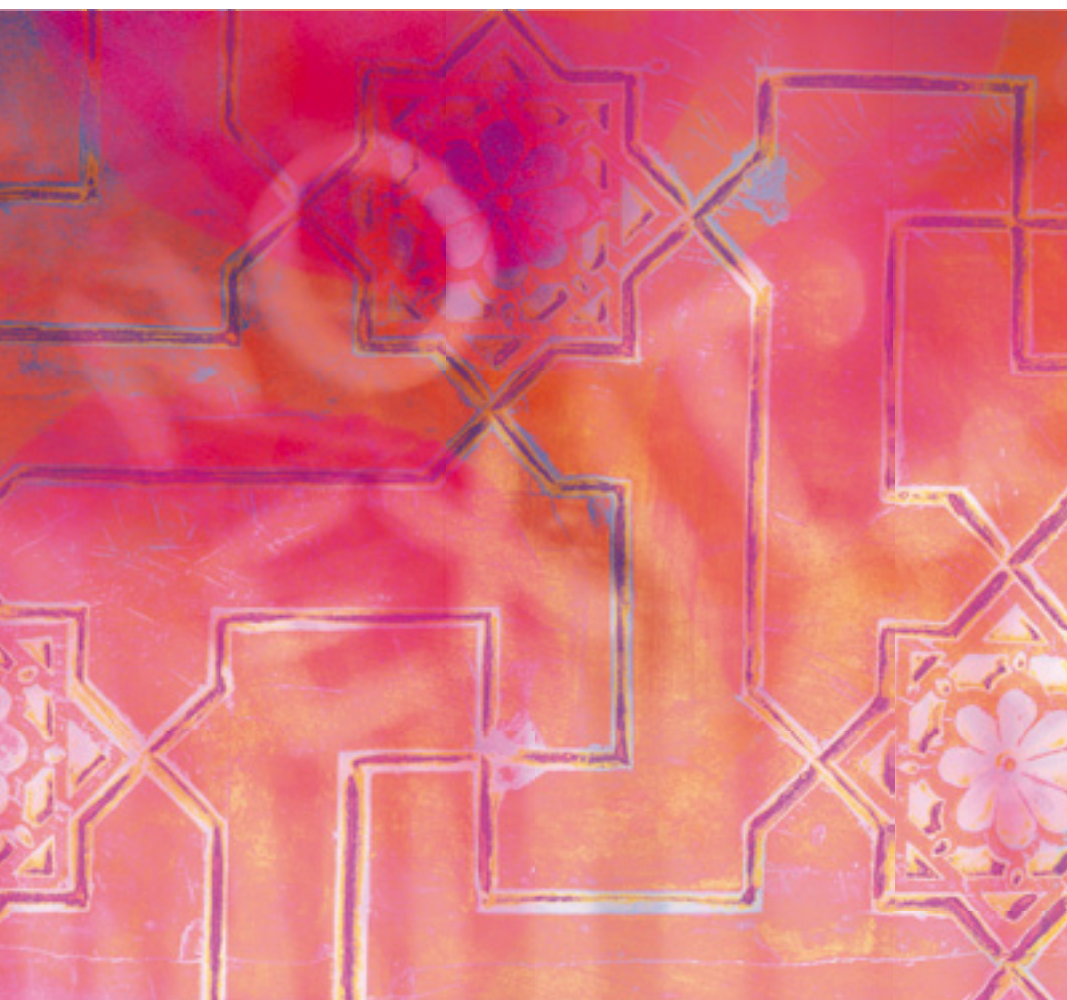
Konfliktmægling kan gøre meget, og ikke mindst kan det være med til at klargøre, hvor konflikterne er. Men konfliktmægling kan ikke gøre folk til gode forældre fra den ene dag til den anden eller løse de psykiske problemer, som mange unge, Etnisk konsulentteam møder, har. Derfor skal mægling ofte følges op af familiebehandling, psykologhjælp etc.

Så...når du skal arbejde med etniske minoritetsfamilier i konflikt, er det vigtigt:

- At besidde interkulturelle kompetencer, forstået som åbenhed for verden og andres måde at tænke på. Når det er sagt, skal du selvfølgelig også sikre børnenes rettigheder. Det er vigtigt at have en global, samfundsmæssig forståelse og indsigt i begreber som "kultur", "etnicitet" og "kulturel identitet". Man må reflektere over sig selv og andre med forståelse og respekt for forskelle og ligheder.
- At skabe rum, der får de unge til at åbne op. Ikke kun en slags rum, men flere slags, og man skal spørge mange gange, når man bliver urolig.
- At arbejde ud fra en empowermenttilgang, hvor man hjælper de unge til at lære at udtrykke følelser, tale om tabuer og finde frem til de løsninger, som er bedst for dem.
- At hjælpe de unge med at realitetsteste deres ideer, og se hvilke konsekvenser deres handlinger kan få. Man skal hjælpe dem til at blive realistiske og støtte dem.
- At få de unge til at se deres egen rolle i konflikten og se flere veje frem. Kunne de f.eks. forhandle sig til et større råderum?
- At institutionerne kan være en vigtig del af opbygningen og forhandlingen af råderum for de unge.
- At have en bevidsthed om hele familien og deres bevæggrunde for at gøre, som de gør.
- At Kulturagrammet kan være en god måde at få spurgt ind til den unge og familiens situation på. Det kan blotlægge nogle af de mekanismer, der gør sig gældende i familien.
- At hjælpe de unge og deres forældre til at se hinanden og hvilke konsekvenser, deres handlinger får. Mægling mellem parterne kan være et brugbart redskab.
- At kontakten til forældrene kan være svær. Ikke mindst, hvis man får fornemmelsen af, at far ligger lige under gud og er lige så svær at stille spørgsmål til. Man skal alligevel prøve, og man kan blive overrasket over, hvordan rigide regler kan flytte sig mere, end man havde troet.
- At anerkende parternes indsats.

Litteraturliste

- Adrian, Lin. *Konfliktløsning ved mediation*. Viemose, 2. udgave 2007.
- Buhr, Claus og Sønderby, Helle. *Bror, hvad er det du gør? Historien om æresdrabet på Ghazala Khan*. DR, 2006.
- Allégårdsprojektet. *Håndbog i arbejdet med anbragte etniske minoritetesunge og deres familier*, 2004.
- Glistrup, Karen. *Hvad børn ikke ved, har de ikke ondt af*. Socialrådgiveren, februar 2009.
- Hammerich, Else og Frydensberg, Kirsten. *Konflikt og kontakt. Om at forstå og håndtere konflikter*. Ny udgave. Hovedland, 2. udgave, 2009.
- Herlitz, Gillis. *Kunsten at møde andre kulturer*. Munksgaard Danmark, 2008.
- Hjerl Hansen, Julie. *Børn overtager forældres krigstraumer*. Dagbladet Information, 24.2.1008.
- Jensen, Iben. *Grundbog i kulturforståelse*. Roskilde universitetsforlag, 2005
- Juul, Jesper. *Dit kompetente barn*. Schönberg, 1995.
- Khader, Naser. *Ære og skam. Det islamiske familie- og livsmønster i Danmark og Mellemøsten*. Borgen, 3. udvidede og reviderede udgave 2006.
- Killén, Kari. *Omsorgssvigt er alles ansvar*. Hans Reitzels forlag, 2. udgave 2004.
- Magaard, Tina. *At være Muslimske kvinde i Danmark*. Ligestillingsministeriet 2009
- Nøhr Larsen, Marianne. *De små oprør*. Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Rashid, Rushy. *Du lovede, vi skulle hjem*. People's Press, 2. udgave 2006.
- Sareen, Manu. *Når kærlighed bliver tvang. Generationskonflikter og tvangsægteskaber i Danmark*. People's Press. 2003.
- Schmidt Møller, Arne. *Sonay*. Siesta 2008.
- Schmidt Møller, Arne. *Når æren er på spil – guidelines mod æresforbrydelser*. Siesta, 2008.
- Singla, Rashimi. *Den dobbelte udfordring i "Nyt land – nye roller – køn i bevægelse blandt etniske minoriteter"*. Ligestillingsafdelingen (ministeriet) 2000
- Skovholm, Jens. *Et spørgsmål om kultur*. Dansk Flygtningehjælp 2005
- Skytte, Marianne. *Etniske minoritetsfamilier og socialt arbejde*. 3. reviderede udgave. Hans Reitzels forlag, 2007.
- Wikan, Unni. *Ære og drab. Fadime – en sag til eftertanke*. Høst og søn, 2003.
- Aamand, Kristina og Uddin, Asif. *Mødom på mode*. Gyldendal 2007.

KØBENHAVNS KOMMUNE
Socialforvaltningen
2010

